

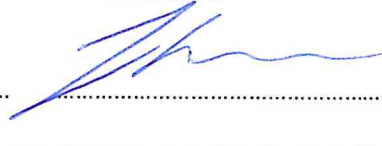
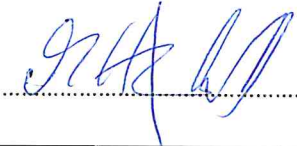
Protokoll fört vid enskild föredragning

Utbildnings- och kulturavdelningen
Kulturbyrån, kulturmiljöenheten U3a

Beslutande
Minister
Annika Hambrudd

Föredragande
Stf. enhetschef
Jonas Karlsson

Justerat
Omedelbart

Nr 16

Utlåtande samt handlingar till Högsta förvaltningsdomstolen, rörande Ålands landskapsregeringens beslut 22.6.2021 Nr 15, Fastställande av gränser för fast fornlämning Ec 7.17 i Torp, Eckerö kommun (ÅLR 2021/4172) 156U3a

Ärende

Högsta förvaltningsdomstolen har den 1.7.2021 med anledning av besvär i rubricerat ärende begärt att Ålands landskapsregerings utlåtande samt de handlingar det överklagade beslutet grundar sig på tillsänds högsta förvaltningsdomstolen.

Beslut

Landskapsregeringen avger beslut samt handlingar enligt bilaga 1.

Bilaga

Utlåtande (156 U3a) till högsta förvaltningsdomstolen i ärende 22322/03.04.04.04.24/2021

Hänvisning

Begäran om utlåtande, 1.7.2021

Kontaktperson

Enhetschef Mikko Helminen
Stf Enhetschef Jonas Karlsson

Postat 11. 08. 2021

Ärende

Utlåtande till högsta förvaltningsdomstolen i ärende 22322/03.04.04.04.24/2021

Högsta förvaltningsdomstolen begär yttrande av Ålands landskapsregering (nedan landskapsregeringen) med anledning av Daniel Karlssons (nedan ändringssökanden) besvär gällande landskapsregeringens beslut nr. 117 U3 om fastställande av gränser för fast fornlämning Ec 7.17 i Torp, Eckerö kommun.

Ändringssökanden yrkar i första hand att landskapsregeringens beslut upphävs och att ärendet till följd av lis pendens lämnas därhän utan vidare handläggning. I andra hand yrkar ändringssökanden att landskapsregeringens beslut ändras så att fornlämningens gränser bestäms enligt bilaga 1 i besväret. Ändringssökanden yrkar därtill ersättning för sina rättegångskostnader.

Landskapsregeringen bestrider ändringssökandens yrkanden och grunder i dess helhet och yrkar på att högsta förvaltningsdomstolen förkastar ändringssökandens besvär i sin helhet.

Grunder för yttrande

Lis pendens

Ändringssökanden har på det sättet som beskrivs i besväret anhängiggjort en ersättningstalan hos Ålands tingsrätt. Det ankommer tingsrätten att avgöra huruvida landskapsregeringens beslut att avslå ändringssökandens anhållan om att få rubba fornlämningarna berättigar sökanden att erhålla ersättning av landskapet. Ålands tingsrätt är dock inte behörig domstol att avgöra frågan om fornlämningens utbredning. Fornlämningens gränsbestämning hör enligt 5 § 2 mom. i landskapslagen (1965:9) om fornminnen (nedan fornminneslagen) till landskapsregeringens myndighetsuppgifter. Beslutets lagenlighet avgörs av högsta förvaltningsdomstolen i enlighet med 25a § i fornminneslagen.

Landskapsregeringen har i ifrågavarande beslut konstaterat att tingsrättens behandling av ersättningstalan inte förhindrar behandlingen av gränsfastställelsen hos landskapsregeringen. Landskapsregeringens ståndpunkt grundar sig på vedertagen tolkning av lispens pendens icke-verkan över domstolslinjerna (*Mäenpää Olli, oikeudenkäynti hallintoasioissa, 2019, s. 211–212*).

Landskapsregeringen kan dock konstatera att frågan om fornlämningens utbredning är viktig för målets utgång i tingsrätten. Därmed har landskapsregeringen med stöd av RB 14:4 yrkat vilandeförklaring av målet i tingsrätten tills högsta förvaltningsdomstolen avgjort ärendet.

Fornlämningens gränser

Ändringssökanden framhåller i besväret att inga andra objekt förutom husgrunderna ska klassificeras som fornlämningar eftersom dessa inte ingår i den beskrivning som intagits i fornlämningsregistret. Vidare ska markområdet mellan grunderna inte skyddas. Den av ändringssökanden föreslagna gränsbestämningen motiveras med minskad förfång för sökanden.

Enligt 5 § 2 mom. i fornminneslagen ska landskapsregeringen fastställa fornlämningens gränser på eget initiativ eller på ansökan av fastighetsägaren om fornlämningens jämte skyddsområdets gränser inte fastställts vid fastighetsförrättning eller exproprierats. Med skyddsområde avses enligt 4 § i fornminneslagen sådant jordområde, som erfordras för att fornlämningen skall kunna bevaras samt för att med hänsyn till fornlämningens art och betydelse nödvändigt utrymme beredes däromkring. I 5 § 2 mom. i fornminneslagen anges att om gränserna fastställs på landskapsregeringens initiativ ska fastighetsägaren ges tillfälle att bli hörd. Därtill ska landskapsregeringen i enlighet med 23 § 1 mom. 3 punkten i självstyrelselagen (1991:71) för Åland begära utlåtande av behöriga riksmyndigheter innan en åtgärd som gäller en fast fornlämning vidtas.

Fornlämningen Ec. 7:17 Saltugnarna utgörs av resterna av Ålands enda saltsjuderi. Det är således fråga om en sådan i 2 § 1 mom. 5 punkten nämnd bostadslämning som är fredad i enlighet med 1 § i samma lag. Fornlämningens unika karaktär beskrivs närmare i den arkeologiska besiktningsrapporten (bilaga 1B). Fornlämningarna har undersökts genom provrutsundersökning år 2010. Därtill mättes lämningarna år 2016 med högprecisions-GPS. En kompletterande undersökning utfördes år 2021 innefattande fältinventering samt kart- och arkivstudier (se närmare bilaga 1B).

Landskapsregeringen har i enlighet med 5 § 2 mom. i fornminneslagen den 2 juni 2021 hört fastighetsägaren gällande gränsbestämningen (bilaga 2). Samtidigt begärde landskapsregeringen museiverkets utlåtande i enlighet med 23 § 1 mom. 3 punkten i självstyrelselagen (bilaga 2). Förfarandet vid fastställande av gränserna har således uppfyllt kraven i landskapslagstiftning.

Vad gäller fornlämningens utbredning har landskapsregeringen vid hörande av ändringssökanden och museiverket konstaterat följande: " [...] fornlämningen består av två grupper, två saltugnar och en husgrund i sydväst samt två husgrunder och en brunn i nordost. Mellan dessa grupper finns sankmark. Enligt kulturbyråns bedömning bildar de två grupperna ett gårdskomplex och tolkar att sankmarken emellan ska ingå i fornlämningsarean" (bilaga 2). Beklagligtvis saknas detta stycke i beslutet. Det är dock fråga om ett mänskligt misstag då stycket fallit bort i redigeringskedet.

Vid gränsbestämningen har beaktats fornlämningens karaktär, att det är fråga om en forntida bo- och arbetsplats, med beaktande av det faktum att förutom själva saltsjuderierna består fornlämningen av grunderna efter byggnader som tillhört anläggningen. Det är således fråga om en arkeologisk helhet, ej enbart enskilda fornlämningar.

Landskapsregeringen har i beslutet konstaterat att fornlämningens gränser endast kan fastställas så att dessa motsvarar resultaten från den arkeologiska besiktningen som utfördes år 2021. Gällande fornlämningens skyddsområde har landskapsregeringen konstaterat att det i enlighet med 4 § i fornminneslagen inte finns behov att upprätta särskilt skyddsområde för fornlämningen. Museiverket har instämt i landskapsregeringens bedömning av fornlämningens gränsbestämning samt behovet av upprättande av ett skyddsområde (bilaga 1C).

Fornlämningar är skyddade direkt genom lag. En anteckning i fornlämningsregistret är enbart en administrativ åtgärd av informativ karaktär. Därmed kan det i gränsbestämningen inte beaktas ändringssökandens yrkande om beaktandet av endast de fornlämningsobjekt som antecknats i fornlämningsregistret.

Rättegångskostnader

Landskapsregeringen bestrider skyldigheten att ersätta ändringssökandens yrkade rättegångskostnader. Förevarande process är inte förorsakad av felaktighet i landskapsregeringens förfarande.

Sammanfattning

Fornlämningen Ec 7.17 Saltugnen utgörs av resterna av Ålands enda saltsjuderi och är unik i sitt slag. Det är fråga om en arkeologisk helhet vars omfattning baserar sig på vetenskapliga slutsatser som grundar sig på de undersökningar som landskapsregeringen i egenskap av sakkunnigmyndighet gjort. Fastställandet av fornlämningens gränser är gjord i enlighet med landskapslagstiftning och beslutet uppfyller de krav som ställs i förvaltningslagen (2008:9) för landskapet Åland. Ändringssökandens yrkanden ska således förkastas som grundlösa.

Minister

Annika Hambrudd

Stf. Enhetschef

Jonas Karlsson

BILAGOR

1. *Beslut gällande fastställande av gränser för fast fornlämning Ec 7.17 i Torp, Eckerö kommun. 117 U3a, ÅLR 2021/4172, fattat 22.6.2021.*

Omfattar bilagorna:

- 1A: *Kartutdrag över fast fornlämning Ec 7.17 i Torp by, Eckerö kommun.*
- 1B: *Arkeologisk besiktning inför fastställande av gränser för fast fornlämning*
- 1C: *Museiverkets utlåtande MV/95/05.01.00/2021*

2. *Hörande vid fastställande av gränser för fast fornlämning Ec 7.17. 100 U3a, ÅLR 2021/4172, dat. 2.6.2021. Omfattar bilagorna:*

- 2A: *Kartbilaga 1:1500*
- 2B: *Arkeologisk besiktning inför fastställande av gränser för fast fornlämning*

3. *Ändringssökandens utsaga gällande fastställande av gränserna. Daterad och inregistrerad 14.6.2021. Omfattar bilagorna:*

- 3A: *Kartskiss*
- 3B: *Landskapsregeringens beslut 6.9.2019*
- 3C: *Landskapsregeringens beslut 3.4.2020*

FÖR KÄNNEDOM

SÄNDLISTA

Högsta förvaltningsdomstolen,
Paasivuorigatan 3, 00530 (PB 180, 00131) Helsingfors
korkein.hallinto-oikeus@oikeus.fi

Hänvisning

-

Daniel Karlsson
Pipsvarvargränd 8
22150 JOMALA

Kontaktperson

Vik. antikvarie Victoria Gottberg

Ärende

Fastställande av gränser för fast fornlämning Ec 7.17 i Torp, Eckerö kommun**Beslut**

Ålands landskapsregering beslöt att fastställa gränserna för fast fornlämning Ec 7.17 enligt bilaga 1.

Motivering

Ålands landskapsregeringen har i samband med behandlingen av Ålands tingsrätts ärende L 20/984, ersättning för olägenhet till följd av fast fornlämning, tagit fram ett nytt förslag till fornlämningsyta för fast fornlämning Ec 7.17 på fastigheten 43-407-7-51. Gränserna fastställs i enlighet med 5 § i landskapslagen (1965:9) om fornminnen (nedan fornminneslagen).

Landskapsregeringen har under 2021 genomfört en arkeologisk besiktning av fast fornlämning Ec 7.17 (se bilaga 2), samt utifrån resultaten från besiktningen bedömt fornlämningens karaktär och omfattning. Fornlämningens gränser presenteras i kartskala 1:1500, se bilaga 1.

Landskapsregering konstaterar att fast fornlämning Ec 7.17 utgörs av fem husgrunder och en brunn, vilka är lämningar efter ett saltsjuderi, det enda kända på Åland. Fornlämningar är fredade enligt 1 § i fornminneslagen. Till fast fornlämning hör enligt 4 § i samma lag sådant jordområde, som erfordras för att fornlämningen skall kunna bevaras samt för att med hänsyn till fornlämningens art och betydelse nödvändigt utrymme (skyddsområde) beredes däromkring.

Landskapsregeringen konstaterar att fornlämningens Ec 7.17 gränser har inte fastställts vid fastighetsförrättning eller exproprierats på ett sätt som föreskrivs i 5 § i fornminneslagen. Därmed skall landskapsregeringen på eget initiativ eller på ansökan av fastighetsägaren fastställa gränserna.

Ålands landskapsregeringen har vid beredning av ärendet begärt fastighetsägarens och Museiverkets synpunkter beträffande landskapsregerings utkast för fast fornlämnings Ec 7.17 gränser (brev 100 U3a, dat. 2.6.2021).

Museiverket har i sitt utlåtande MV/95/05.01.00/2021 (dat. 11.6.2021) konstaterat att Museiverket har inget att anmärka angående landskapsregeringens förslag till gränser av fast fornlämning Ec 7.17 (bilaga 3).

Enligt fastighetsägarens yttrande (dat. 15.6.2021) kan fyra av de fem husgrunderna skyddas på ett tillräckligt sätt genom att själva grunderna skyddas. Det föreligger inget behov av mer omfattande skyddsåtgärder. Markområdet mellan grunderna behöver inte skyddas. De övriga objekten som har markerats på den karta som bifogats hörandebrevet, utgör inte fornlämningar eftersom de inte ingår den beskrivning som har intagits i fornlämningsregistret.

Landskapsregeringen gör bedömningen att fornlämningens gränser kan endast fastställas så dessa motsvarar resultaten från den arkeologiska besiktningen 2021 av fast fornlämning Ec 7.17. Enligt landskapsregeringens bedömning finns det inte något i fornlämningens art och betydelse, eller i fornlämningens fysiska relation till lämningens omedelbara omgivning, som kräver att ett särskilt utrymme bereds som ett skyddsområde för fast fornlämning Ec 7.17.

Fastighetsägaren har i sitt yttrande anfört att ärendet till följd av lis pendens lämnas därhän utan vidare handläggning vid landskapsregeringen. Enligt landskapsregeringens bedömning förhindrar den anhängiggjorda ersättningstalan vid Ålands tingsrätt inte att fastställelse av fornlämningens gränser behandlas vid landskapsregeringen. Därtill har fastighetsägaren yrkat på ersättning för sina kostnader i ärendet. Landskapsregeringen konstaterade att lagstöd för att betala ersättning för handläggningskostnader i ett förvaltningsärende inte finns.

Tillämpade lagrum

1, 4 och 5 §§ Landskapslag (1965:9) om fornminnen

Ändringssökande

Ett beslut som landskapsregeringen fattat med stöd av landskapslagen (1965:9) om fornminnen kan avseende lagligheten överklagas hos högsta förvaltningsdomstolen, besväransvisning bifogas.

Minister

Annika Hambrudd

Enhetschef

Mikko Helminen

BILAGOR

Bilaga 1. Kartutdrag över fast fornlämning Ec 7.17 i Torp by, Eckerö kommun.
Skala 1:1500

Bilaga 2. Arkeologisk besiktning inför fastställande av gränser för fast
fornlämning.

Bilaga 3. Museiverkets utlåtande MV/95/05.01.00/2021 (dat. 11.6.2021).

FÖR KÄNNEDOM

Museiverket, kirjaamo@museovirasto.fi

Protokoll fört vid enskild föredragning

Beslutande
Minister
Annika Hambrudd

Föredragande
Enhetschef
Mikko Helminen

Justerat
Omedelbart

Nr 15

**Fastställande av gränser för fast fornlämning Ec 7.17 i
Torp, Eckerö kommun
ÅLR 2021/4172
117 U3a**

Ärende

Ålands landskapsregering har avsikt att bestämma gränserna för fast fornlämning Ec 7.17, ett saltsjuderi, på fastigheten 43-407-7-51. Gränserna fastställs i enlighet med 5 § i landskapslagen (1965:9) om fornminnen.

Beslut

Ålands landskapsregering beslöt att fastställa fast fornlämnings Ec 7.17 gränser, enligt bilaga 1.

Bilaga 1 - ÅLR 2021/4172

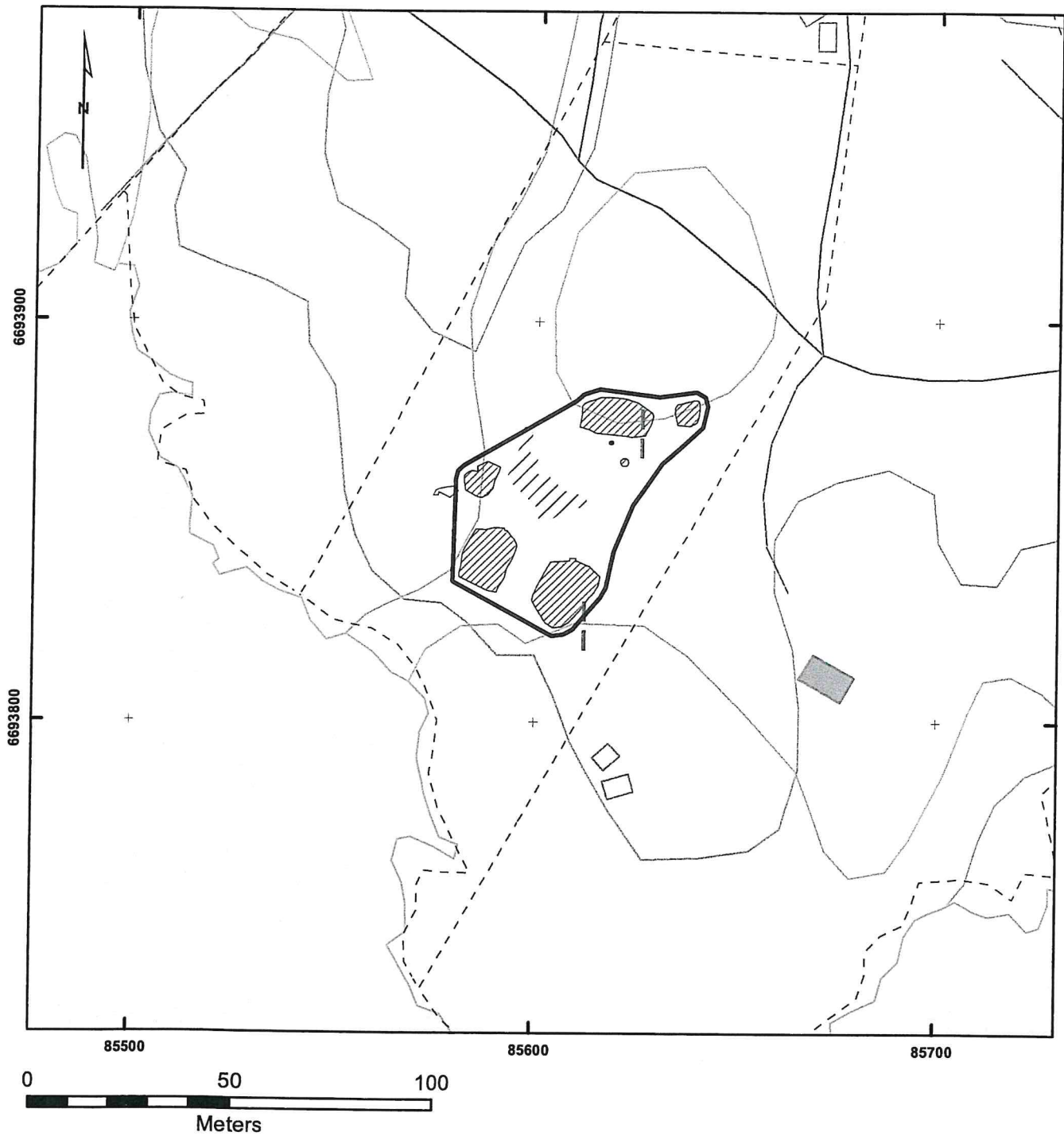
Kartutdrag över fornlämning Ec 7.17 på fastighet 43-407-7-51 i Torp by, Eckerö.

Grön skraffering = fornlämningar

Gul markering = sjömärke

Röd linje = nytt förslag till fornlämningsområde för Ec 7.17

Blå skraffering = sankmark

Ålands landskapsregerings kulturbyrå (01-06-2021); skala 1:1 500 (ETRS-TM35FIN)

Ålands landskapsregering
Kulturbyrå, Kulturmiljöenheten

Rapport över arkeologisk besiktning

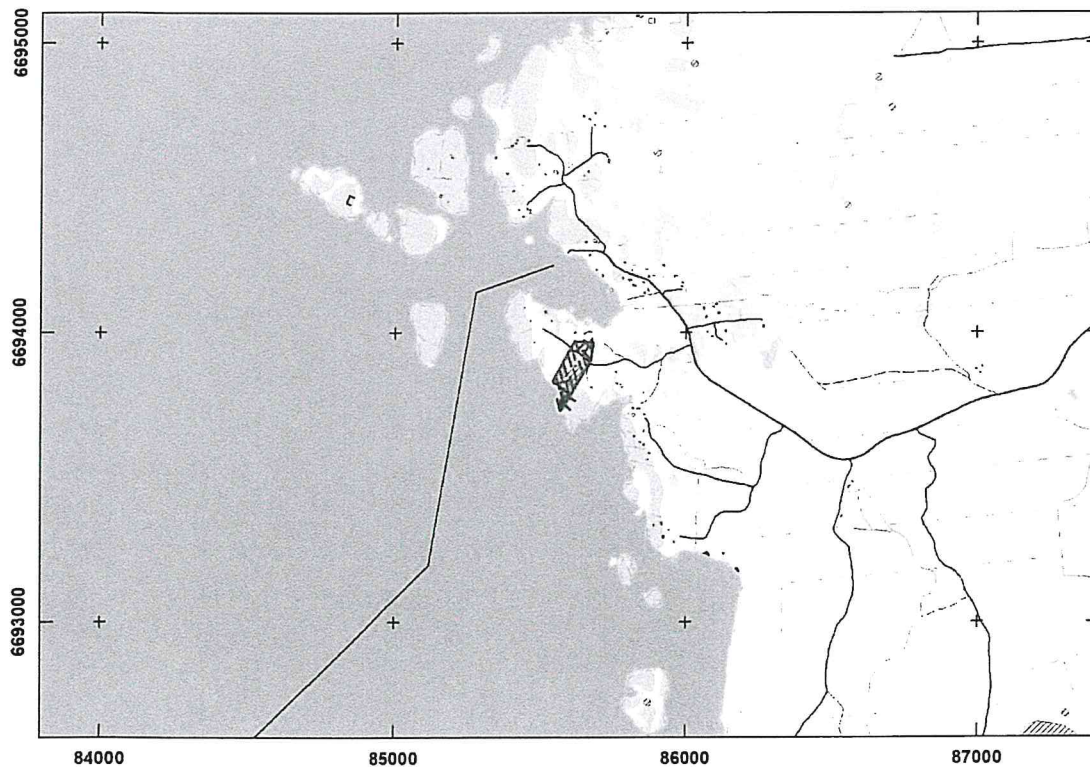
Ärende: Arkeologisk besiktning inför fastställande av gränser för fast fornlämning

Kommun: Eckerö

By: Torp

Fornl. nr. Ec 7.17

Uppdrag: 2021-027

Figur 1. Utdrag från grundkartan med besiktningsområdet i lila. I skala 1:25 000.

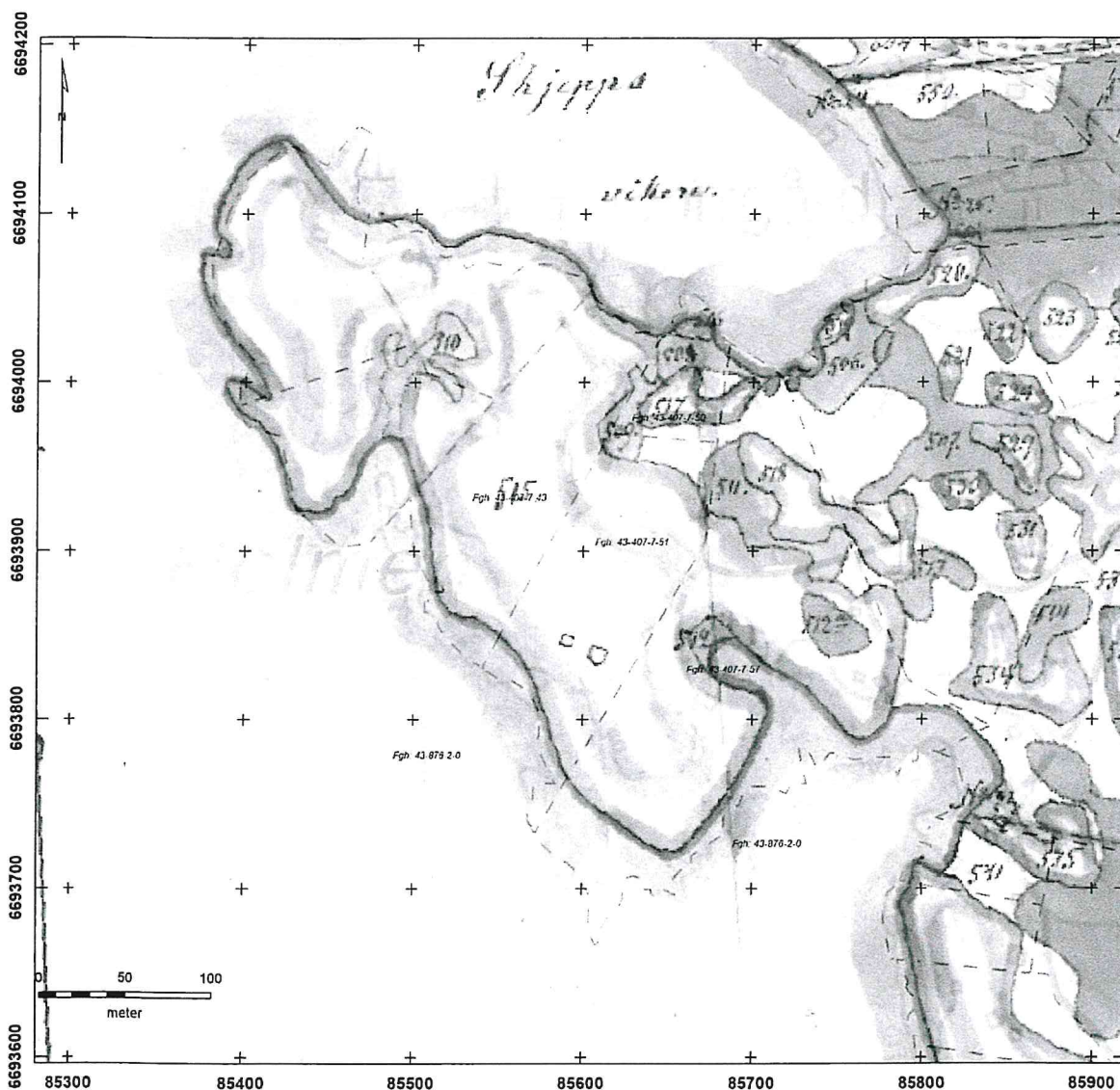
BAKGRUND

Ålands landskapsregerings kulturbyrå har, som ett led av utredningen inför fastställande av gränser för fast fornlämning Ec 7.17 i Torp, Eckerö kommun valt att utreda gränserna för fast fornlämning Ec 7.17. Fornlämningen ligger på fastigheten 43-407-7-51 Saltugnen i Torp, Eckerö kommun.

Fast fornlämning Ec 7.17 består enligt fornminnesregistret av fyra husgrunder fördelat i två grupper, där två är grunderna av ett saltsjuderi med ibland 3 meter höga murar av ohuggen sten. De ska vara delvis söndersprängda efter andra världskriget. Norr om dessa ligger ytterligare två husgrunder av huggen sten med rester av murbruk och tegel. I dessa finns lämningar av en eldstad. Lämningarna ligger på udden "Holmen" väster om Pannviken och söder om Skeppsviken.

I samband med en provrutsundersökning som genomfördes 2010 (Band 2010) identifierades lämningarna och numrerades, samma numrering används i denna rapport. Provundersökningen genomfördes för att ta reda på om det fanns arkeologiska lämningar mellan saltugnarna som skulle kunna hindra ett eventuellt byggande av en spång eller motsvarande mellan ugnarna.

Det första kända omnämmandet av saltugnarna är i Stefan Lövings dagbok. Den 12/8 1716 skriver han att han hade tagit sig från Grisslehamn mot Åland, men påträffat ryska skärbåtar och galejor vid

Figur 2. Historisk karta från 1863 med saltugnarna markerade överlagd grundkartan. Ej till skala.

”Saltbruket” och varit tvungen att återvända till Sverige (Nyberg 1986:86). Skeppsviksholmen är viken norr om Holmen med sjuderierna, och var den alternativa landningsplatsen till Storby när vädret inte tillät att man tog i land där. Vilket kan förklara varför det var just där som Löving ville ta i land. Den var vanligtvis skyddad och låg sannolikt utanför ryssarnas uppmärksamhet. I en muntlig kommentar den 24/5 2021 nämner antikvarie Marcus Lindholm att ryssarna 1716 inte fanns på den svenska sidan och att skärbåtarna, även om de kunde vara mellan 15–18 meter stora, var byggda för transport och inte för krigföring¹.

I sin bok *Skeppsvik – Ett litet fiskarsamhälle under 120 år* har Erik Sundberg refererat till Lövings dagbok, men även till Eric Tunelds *Geographie öfver Konungariket Sverige* från 1794 där avsnittet om Eckerö avslutas ”Söder ifrån Kyrkan vid Skepsviken, har tilförne varit Salt kokning av Hafsvattnet” men Sundberg påpekar även att Pannhusviken och Pannhuskatan ligger vid sjuderierna ”Pannhusen”. ”Panna” är ett ord för uppvärmningsanordning eller eldstad, och med tanke på att Pannviken ligger direkt söder om Holmen där saltsjuderierna ligger, bildar detta ett intressant samband (Sundberg 1989:15ff). Sundberg påpekar även att Torpbornas främsta exportvaror under 1700-talet var ved och salt strömning, vilket har givit ett incitament till att framställa eget salt. Han slår därför fast att saltsjuderierna troligen fanns redan på 1600-talet, men att Skeppsviken fungerat som hamn, då Pannviken varit allt för grund och oskyddad.

Sundberg hänvisar även till Fredric Wilhelm Radloffs verk *Om Ålands Landsskötsel och Näringsfång*, utgivet 1795. I detta verk framgår det att ”Vid Torps by i Eckerö Capell har på et ställe vid namn Skepsviken et Saltkokeri varit anlagt, och finnes ännu qvarlefvor av bygnaden; men arbetet lär ej hafva betalt mödan” (Ibid. s.16). Sven Rinman beskriver i sitt uppslagsverk *Bergswerkslexicon* (1789) att i Östersjön innehåller ett skålpund vatten knappt ½ lod salt. I samma verk framgår det att det vid Östersjön endast är i Karleby man framställde salt för husbehov². Det är därför sannolikt att själva saltutvinningen var avslutad på 1790-talet, efter att ha varit i gång i över hundra år.

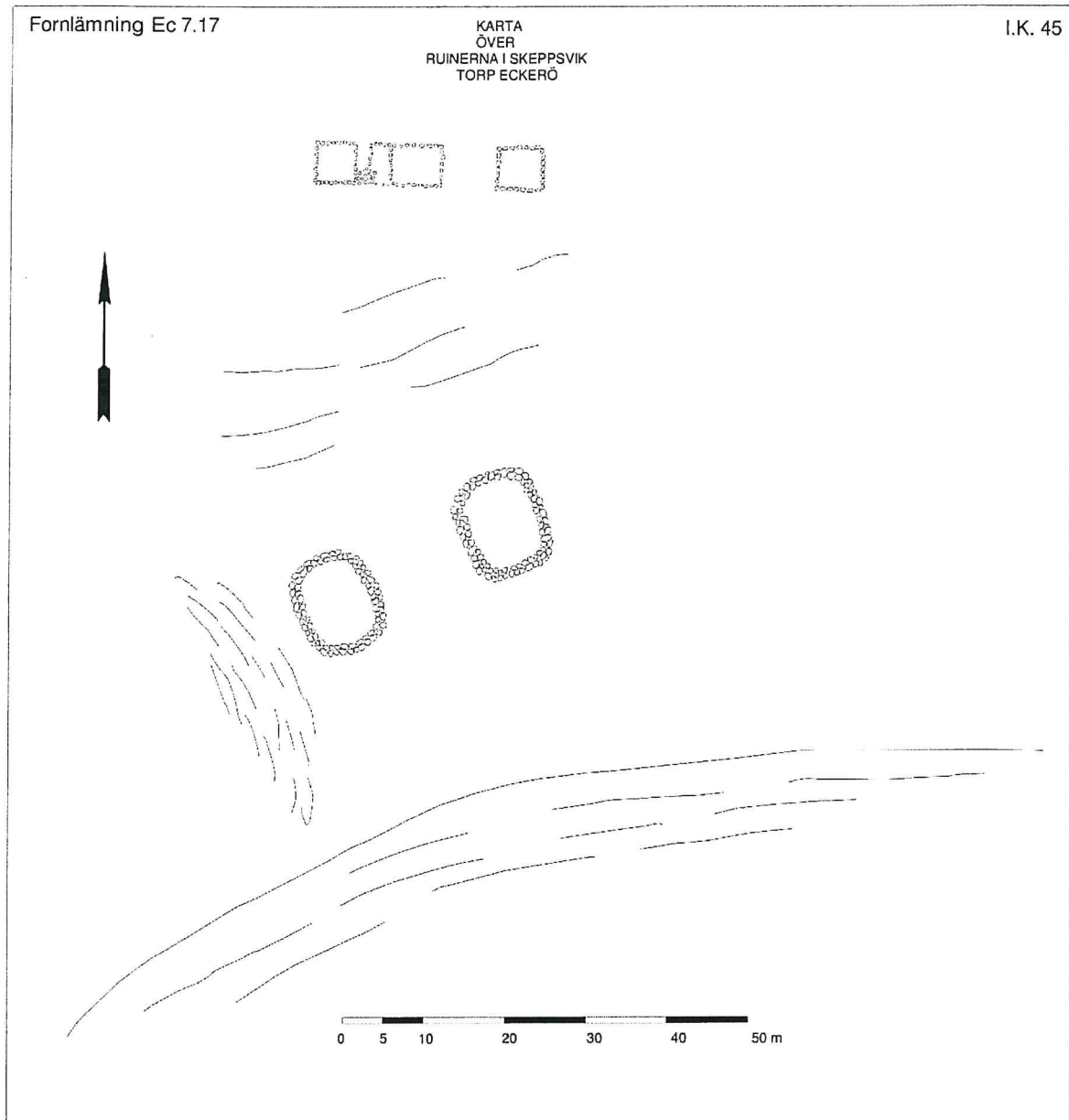
De första kartuppgifterna där saltsjuderierna är markerade är på storskifteskartan från 1863 (figur 2). Den första detaljkartan över lämnningen upprättades 1926 av E.W Drake (figur 3).

Vid den arkeologiska besiktningen över fastigheten innefattade kart- och arkivstudier samt fältinventering. Kart- och arkivstudierna har främst genomförts i de digitala arkiven samt i GIS-miljö. Lantmäteriverkets LiDAR-data användes för att identifiera eventuella forn- och kulturlämningar inom undersökningsområdet. Digitala mätdata användes både till att undersöka områdets topografi och för att ta fram eventuella avvikelser som genom olika skuggbilder från laserdata kan avslöja eventuella fornlämningar³.

¹ Antikvarie Marcus Lindholm, personlig kommentar den 24 maj 2021

² https://www.jernkontoret.se/sv/om-oss/biblioteket/bergwerkslexicon/bwl_h/ (24/5 2021)

³ Punkttätheten i LiDAR-materialet är minst 0,5 pkt/1 m². Visualiseringsanalys av LiDAR-data gjordes med Relief Visualization Toolbox redovisad i Kokali et al. 2011 och Zakšek et al. 2011.

Figur 3. IK45. Karta över ruinerna i Skeppsvik Torp Eckerö. E.W Drake 1926. Ej till skala.

BESIKTNINGEN

Som underlag för denna besiktningsrapport ligger undersökningsrapporten från 2010 (Band, 2010), samt platsbesök 2016, den 3/11 2020 och den 25/5 2021.

Området söktes systematiskt genom och påträffade anläggningar dokumenterades i ord, bild. Lämningarna mättes in 2016 med högprecisions-GPS av märket Trimble GeoXH.

Anläggningarna som utgör fast fornlämning Ec 7.17 är numrerade efter 2010 års besiktning.

Ec 7.17

Anläggning 1 – Saltugn

Läge	Y 6 693 840	X 85 587	Z 3,9
Antal	1	Datering	1600-tal
Form och storlek	Rektangulär; 15,4 x 11,7 x 2.5 meter		
Beskrivning	Rektangulär husgrund i NO-SV riktning. Tydliga vallar runt om. Rasmassor på insidan av grunden.		
Kommentar	Saltugn, Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från sydväst. Foto Å210525_03.JPG.

Anläggning 2 - Saltugn

Läge	Y 6 693 823	X 85 607	4,3
Antal	1	Datering	1600-tal
Form och storlek	Rektangulär; 17,7 x 13,3 x 2 meter		
Beskrivning	Rektangulär husgrund i NO-SV riktning. Tydliga vallar runt om. Rasmassor på insidan av grunden.		
Kommentar	Saltugn, Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från ost. Foto Å210525_04.JPG.

Anläggning 4 - Husgrund

Läge	Y 6 693 860	X 85 586	Z 3,9
Antal	1	Datering	
Form och storlek	Rektangulär; 9 x 6,8 x 1 meter		
Beskrivning	Rektangulär husgrund i NO-SV riktning. Ligger i en mindre klyfta i berget. Mot SO syns syllstenarna nästan från bergskant till bergskant. Mot NO finns det resterna av ett möjligt spisoröse.		
Kommentar	Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från nordost. Foto Å210525_07.JPG.

Anläggning 6 - Sjomärke

Läge	Y 6 693 857	X 85 577	Z 5,2
Antal	1	Datering	Sentida
Form och storlek	Avlång; ca 6,4 x 3 x 0,3 meter		
Beskrivning	Sjomärke som raserats i öst-västlig riktning.		
Kommentar	Ligger utanför Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från sydsydväst. Foto Å210525_05.JPG (beskuren).

Anläggning 7 - Husgrund

Läge	Y 6 693 876	X 85 619	Z 5,2
Antal	1	Datering	
Form och storlek	Rektangulär; 18 x 9,4 x 1 meter		
Beskrivning	Husgrund i öst-västlig riktning. Uppbyggd av huggen sten. Inslag av tegel och murbruk kan ses.		
Kommentar	Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från nordväst. Foto Å210525_09.JPG (beskuren).

Anläggning 8 - Husgrund

Läge	Y 6 693 877	X 85 637	Z 5,4
Antal	1	Datering	
Form och storlek	Kvadratisk; ca 6 x 6 x 0,4 meter		
Beskrivning	Husgrund. Uppbyggd av natursten. Kraftigt överväxt. Svårt att identifiera alla stenar		
Kommentar	Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

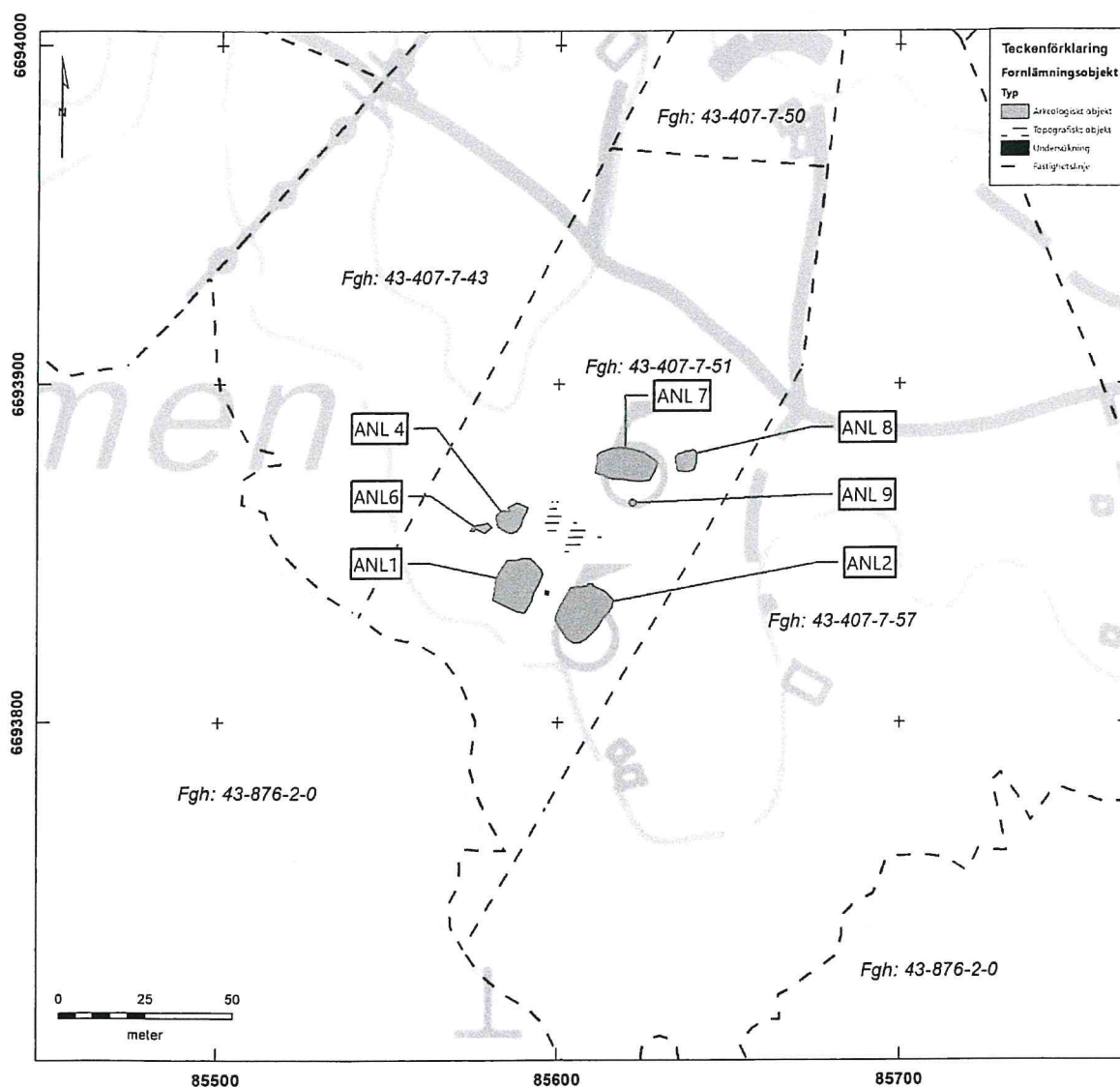
Översiktsbild från nordost. Foto Å210525_11.JPG.

Anläggning 9 - Brunn

Läge	Y 6 693 864	X 85 621	Z 4,2
Antal	1	Datering	
Form och storlek	Rund; ca 2 meter i diameter, 0,8 meter djup		
Beskrivning	Tydligt, grävd sänka i sten- och bergsbunden mark.		
Kommentar	Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från nordväst. Foto Å210525_10.JPG (beskuren).

Figur 4. Översiktskarta den berörda fastigheten och fast fornlämning Ec 7.17's utbredning. Skala 1:2 000.

RESULTAT

Inför fastställande av gränserna för fast fornlämning Ec 7.17 i Torp, Eckerö kommun, genomförde Ålänsskapsregerings kulturbyrå en besiktning av fastighet 43-407-7 Saltugnen, som fornlämningen ligger på.

Fastighet 43-407-7-51 Saltugnen, ligger på Holmen, söder om Skeppsviken och just nordväst om Pannviken i Torp, Eckerö kommun. Fastigheten går i nordost-sydvästlig riktning och delas i den norra delen av vägen Skeppsviksholmen. Söder om vägen sluttar fastigheten ner mot havet i sydväst, där saltugnarna med tillhörande grunder ligger.

Ec 7.17 utgörs av fem husgrunder och en brunn, uppdelade i två grupper med sankmark mellan (figur 4).

Den första gruppen, bestående av saltugnarna, objekt 1 och 2, ligger 20 respektive 40 meter från dagens strandlinje. 8 meter norr om saltugn 1 ligger ännu en husgrund, objekt 4, i en mindre klyfta i en bergsvägg mot väster. I husgrunden finns antydning till ett spisröse. Intill objekt 4 ligger ett utrasat sjömärke, vilket inte bedöms tillhöra Ec 7.17

Den andra gruppen ligger 22 meter nordost om objekt 4 och består av två grunder och en möjlig brunn (figur 3). Objekt 7 har tydliga syllstenar mot väst och norr samt resterna av ett möjligt spisröse i sig. I övrigt är lämningen kraftigt överväxt. Anläggning 8 är helt överväxt vilket gjorde identifieringen svår vid platsbesöket den 25/5 2021, men den påträffades och identifierades 2010.

Av historiska källor, lantmäteriets LiDAR-data och lantmäteristyrelsens renoverade kartor finns saltugnarna omnämnda redan 1716, men att namnet tyder på att sjuderierna varit i bruk redan tidigare, med möjlig härledning till 1600-talet. Troligen har utvinnandet av salt avslutats under den senare delen av 1700-talet. Saltsjuderierna omnämns åter i skrift 1795, men då i historiska termer. Första kartbelägget för ugnarna finns på storskifteskartan som upprättades 1863, men omnämns inte i den *notarie explicita* som finns med kartan. Första detaljkartan över saltugnarna upprättade 1926 av E.W Drake som hade gjort en genomgång av förhistoriska lämningar i Eckerö. Redan då ansågs lämningarna av sådan vikt att de klassades som fornlämningar.

Besiktningen 2021 visar att det befintliga fornlämningsområdet kan minskas, och i bilaga 2 redovisas förslag på ny utbredning.

Antikvarie Daniel Anderberg
Jomala, den 26 maj 2021

KÄLLFÖRTECKNING

Personliga kommentarer

Antikvarie Marcus Lindholm, den 24 maj 2021

Internetkällor

https://www.jernkontoret.se/sv/om-oss/biblioteket/bergverkslexicon/bwl_h/ (24/5 2021)

Arkivkällor

Ålands museum

Band, Lara, 2010, *Provundersökning. Fornlämning Ec 7.17. Eckerö Torp, fgh 7:51*

Riksarkivet, Helsingfors

Lantmäteristyrelsen; Lantmäteristyrelsens renoverade kartor (LSA).

Litteratur

Kokalj, Ž; Zakšek, K. and Oštir, K. 2011. Application of Sky-View Factor for the Visualization of Historic Landscape Features in Lidar-Derived Relief Models. *Antiquity* 85 (327): 263–273.

Nyberg, Folke (red.), 1986, *Stefan Löfvings dagbok 1689–1720*, Tryckeri och Tidnings AB, Borgå

Radloff, Wilhelm 1795: *Beskrifning öfver Åland, Åbo*. (Facsimilupplaga 1968, Mariehamn)

Sundberg, Erik, 1989, *Skeppsvik – Ett litet fiskarsamhälle under 120 år*, Mariehamn

Zakšek, K.; Oštir, K. and Kokalj, Ž. 2011. Sky-View Factor as a Relief Visualization Technique. *Remote Sensing* 3: 398–415.

Bilaga 1. Förteckning över digitala foton

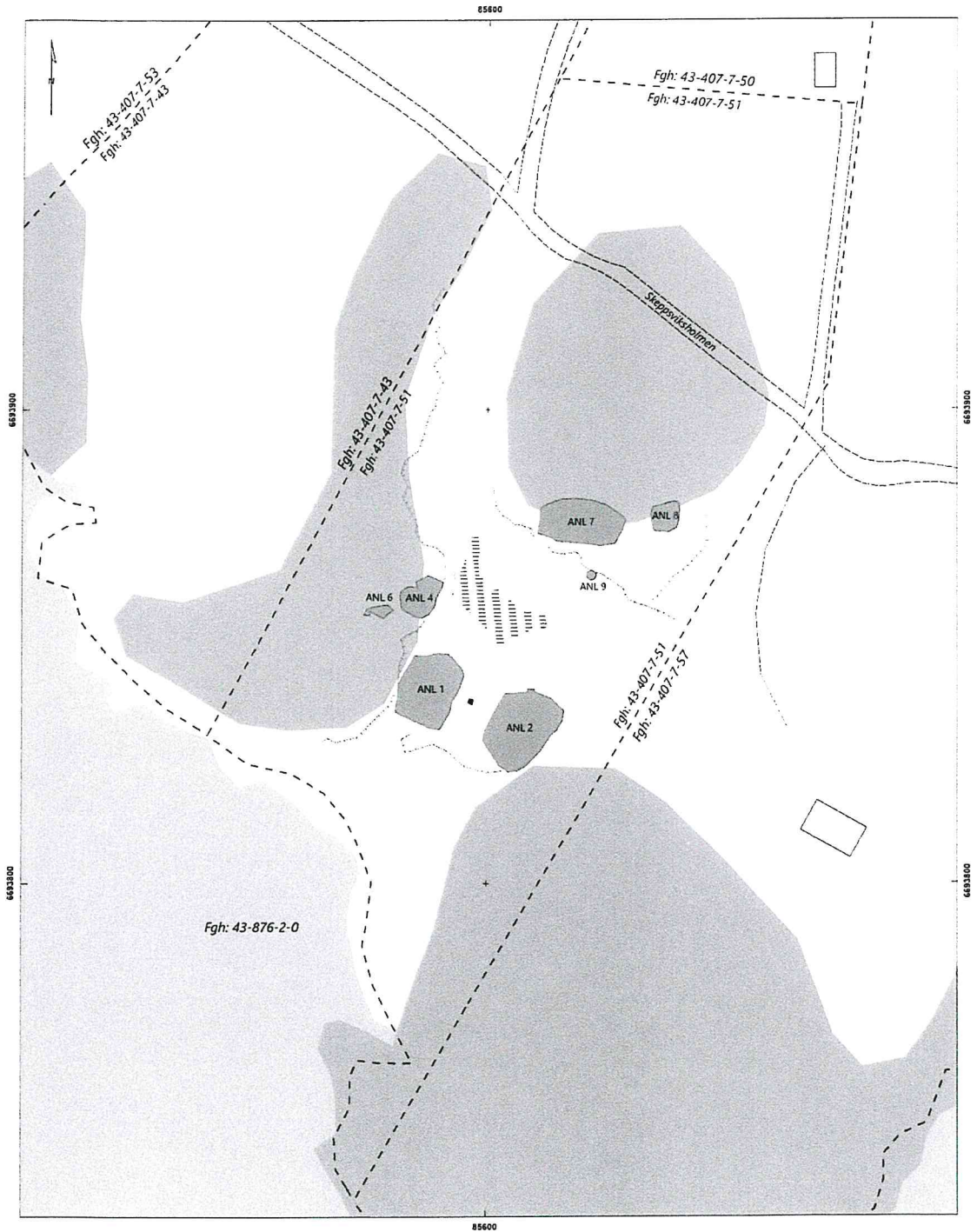
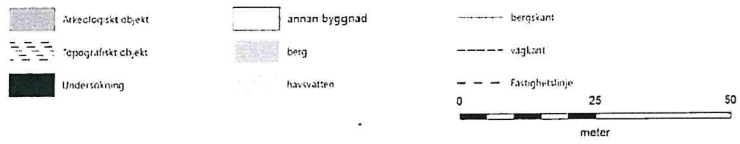
Filnamn	Rubrik/namn	Tagits ifrån	Fotograf	Anteckningar
Å210525_01	Anläggning 1	SV	Daniel Anderberg	Saltugn
Å210525_02	Anläggning 2	S	Daniel Anderberg	Saltugn
Å210525_03	Anläggning 1	NO	Daniel Anderberg	Saltugn
Å210525_04	Anläggning 2	O	Daniel Anderberg	Saltugn
Å210525_05	Anläggning 4	SSV	Daniel Anderberg	Husgrund
Å210525_06	Anläggning 6	S	Daniel Anderberg	Raserat sjömärke
Å210525_07	Anläggning 4	NO	Daniel Anderberg	Husgrund
Å210525_08	Anläggning 7	NV	Daniel Anderberg	Husgrund
Å210525_09	Anläggning 7	V	Daniel Anderberg	Husgrund
Å210525_10	Anläggning 9	NV	Daniel Anderberg	Brunn
Å210525_11	Anläggning 8	NO	Daniel Anderberg	Husgrund

Bilaga 2. IK45:2

IK 45:2
Ec 7.17
Torp, Eckerö

Arkeologisk besiktning 2021
Oversiktskarta
Skala 1:750

ETRS-TM35FIN, N2000

Utlåtande

11.06.2021

MV/95/05.01.00/2021 1 (2)

Ålands landskapsregering
PB 1060
22111 MARIEHAMN

Referens ÅLR 2021/4172

Ärende **ECKERÖ Hörande vid fastställande gränser av fast fornlämning Ec 7.17**

Ålands landskapsregering begär Museiverkets utlåtande angående fastställande gränser av fast fornlämning Ec 7.17. Fornlämningen ligger på fastigheten 43-407-7-51 Saltugnen i Torp, Eckerö kommun. Gränserna fastställs enligt 5 § i landskapslagen (1965:9) om fornminnen. Museiverket har behandlat ärendet och avger utlåtande enligt följande.

Landskapsregeringen har i samband med behandling av Ålands tingsrätts ärende L 20/984, ersättning för olägenhet till följd av fast fornlämning, tagit fram ett nytt förslag till fornlämningsyta för fast fornlämning Ec 7.17. Motiveringar kommer fram i begäran av utlåtande och baserar sig på landskapslagen om fornminnen.

Kulturbyrån konstaterar att fornlämningens Ec 7.17 gränser inte har fastställts vid fastighetsförrättning eller exproprierats på ett sätt som föreskrivs i 5 § i landskapslagen (1965:9) om fornminnen. Därmed skall landskapsregeringen på eget initiativ eller på ansökan av fastighetsägaren fastställa gränserna.

Ålands landskapsregerings kulturbyrå har under 2021 genomfört en besiktning av 43-407-7 Saltugnen, som fornlämningen ligger på. Besiktningens rapport finns i bilaga 2. Utifrån resultaten från besiktningen har fornlämningens karaktär och omfattnings bedömts. Fornlämningens gränser presenteras i bilaga 1.

Ec 7.17 utgörs av två saltugnar, tre husgrunder och en brunn, uppdelade i två grupper med sankmark mellan. De är lämningar efter ett saltsjuderi, det enda kända på Åland. Enligt kulturbyrås bedömning bildar de två grupperna ett gårdskomplex och tolkar att sankmarken emellan ska ingå i fornlämningsarean. Vid den arkeologiska besiktningen kunde kulturbyrån konstatera att det direkt väster om fornlämning Ec 7.17 finns ett raserat sjömärke vars gränser vid detta tillfälle ej fastställs.

Kulturbyrån konstaterar att det inte finns något i fornlämningens art och betydelse, eller i fornlämningens fysiska relation till lämningens omedelbara omgivning som kräver att ett särskilt utrymme bereds som ett skyddsområde för fast fornlämning Ec 7.17.

Saken har behandlats enligt Ålands landskapslag (1965:9) om fornminnen. Museiverket har inget att anmärka angående kulturbyråns förslag till gränser av fast fornlämning Ec 7.17.

Överintendent

Helena Taskinen

Intendent

Sari Mäntylä-Asplund

Hänvisning

-

Enligt sändlista

Kontaktperson

Vik. antikvarie Victoria Gottberg

Ärende

Hörande vid fastställande gränser av fast fornlämning Ec 7.17**Ärende**

Ålands landskapsregering har avsikt att bestämma gränserna för fast fornlämning Ec 7.17, en boplatzlämning, på fastigheten 43-407-7-51. Gränserna fastställs i enlighet med 5 § i landskapslagen (1965:9) om fornminnen.

Hörande av part

Ålands landskapsregering har tagit fram ett utkast till fast fornlämnings Ec 7.17 gränser gällande fastigheten 43-407-7-51, enligt bilaga 1.

Landskapsregeringen uppmanar fastighetsägaren och Museiverket att återkomma med eventuella synpunkter gällande utkastet för fast fornlämnings Ec 7.17 gränser.

Yttranden bör tillställas Ålands landskapsregeringen, registratorn med hänvisning till ärende ÅLR 2021/4172 senast den 16.06.2021.

Motivering

Landskapsregeringen har i samband med behandlingen av Ålands tingsrätts ärende L 20/984, ersättning för olägenhet till följd av fast fornlämning, tagit fram ett nytt förslag till fornlämningsyta för fast fornlämning Ec 7.17 på fastigheten 43-407-7-51. Gränserna fastställs i enlighet med 5 § i landskapslagen (1965:9) om fornminnen.

Kulturbyrån konstaterar att fast fornlämning Ec 7.17 utgörs av fem husgrunder och en brunn, vilka är lämningar efter ett saltsjuderi, det enda kända på Åland. Fornlämningar är fredade enligt 1 § i landskapslagen (1965:9) om fornminnen. Till fast fornlämning hör enligt 4 § i samma lag sådant jordområde, som erfordras för att fornlämningen skall kunna bevaras samt för att med hänsyn till fornlämningens art och betydelse nödvändigt utrymme (skyddsområde) beredes däromkring.

Kulturbyrån konstaterar att fornlämningens Ec 7.17 gränser har inte fastställts vid fastighetsförrättning eller exproprierats på ett sätt som föreskrivs i 5 § i landskapslagen

(1965:9) om fornminnen. Därmed skall landskapsregeringen på eget initiativ eller på ansökan av fastighetsägaren fastställa gränserna.

Ålands landskapsregering har under 2021 genomfört en arkeologisk besiktning av fast fornlämning Ec 7.17 (se bilaga 2), samt utifrån resultaten från besiktningen bedömt fornlämningens karaktär och omfattning. Fornlämningens gränser presenteras i kartskala 1:1500, se bilaga 1.

Kulturbyrån kan konstatera att fornlämningen består av två grupper, två saltugnar och en husgrund i sydväst samt två husgrunder och en brunn i nordost. Mellan dessa grupper finns sankmark. Enligt kulturbyråns bedömning bildar de två grupperna ett gårdskomplex och tolkar att sankmarken emellan ska ingå i fornlämningsarean.

Vid den arkeologiska besiktningen kunde kulturbyrån konstatera att det direkt väster om fornlämning Ec 7.17 finns ett raserat sjömärke vars gränser vid detta tillfälle ej fastställs.

Kulturbyrån konstaterar att det inte finns något i fornlämningens art och betydelse, eller i fornlämningens fysiska relation till lämningens omedelbara omgivning som kräver att ett särskilt utrymme bereds som ett skyddsområde för fast fornlämning Ec 7.17.

Vik. antikvarie

Victoria Gottberg

BILAGOR

Bilaga 1. Kartbilaga 1:1500.

Bilaga 2. Arkeologisk besiktning inför fastställande av gränser för fast fornlämning.

SÄNDLISTA

Daniel Karlsson, fastighetsägare, Pipsvarvargränd 8, 22150 JOMALA
Museiverket, kirjaamo@museovirasto.fi

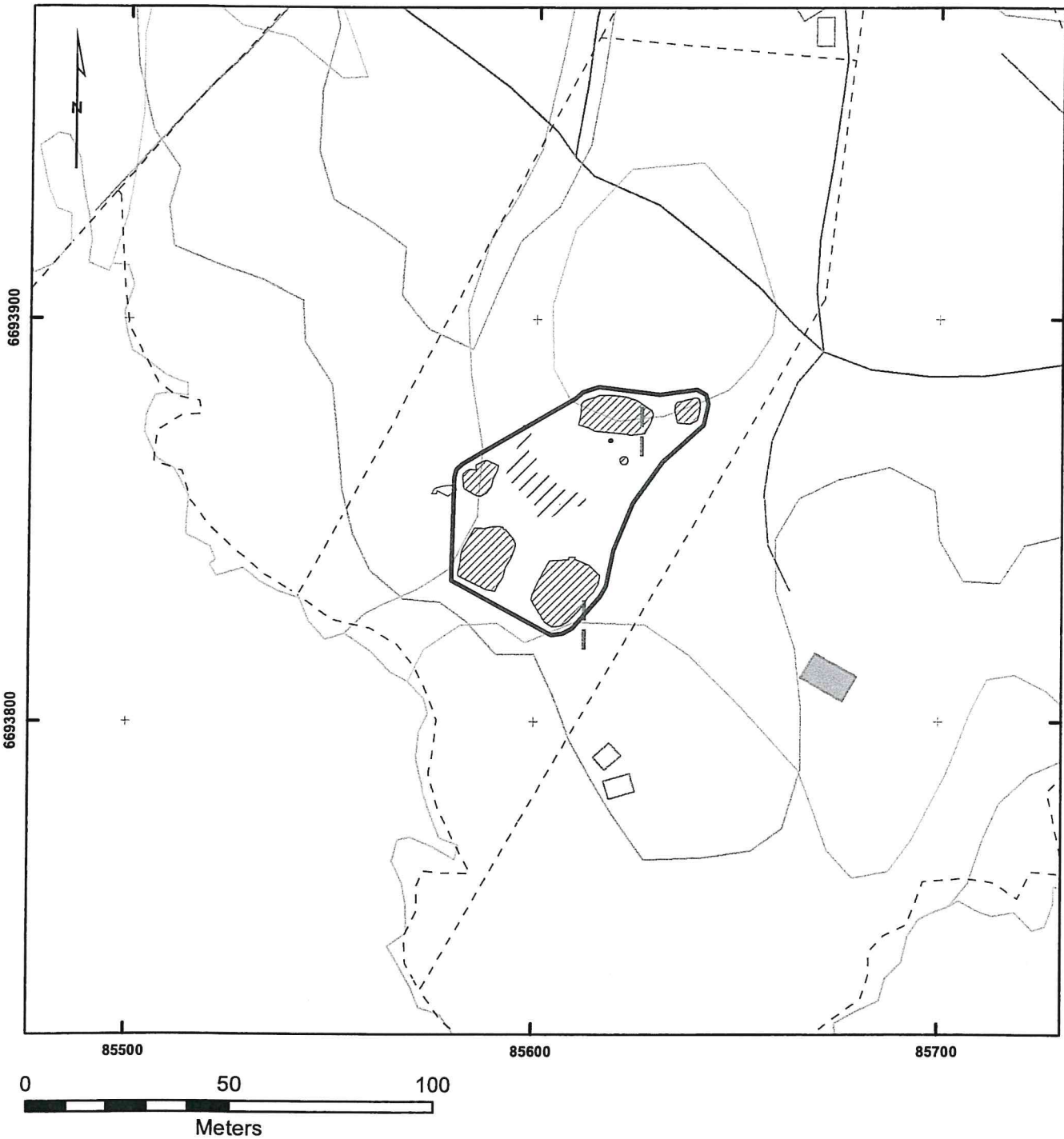
Kartutdrag över fornlämning Ec 7.17 på fastighet 43-407-7-51 i Torp by, Eckerö.

Grön skraffering = fornlämningar

Gul markering = sjömärke

Röd linje = nytt förslag till fornlämningsområde för Ec 7.17

Blå skraffering = sankmark

Ålands landskapsregerings kulturbyrå (01-06-2021); skala 1:1 500 (ETRS-TM35FIN)

Ålands landskapsregering
Kulturbyrån, Kulturmiljöenheten

Rapport över arkeologisk besiktning

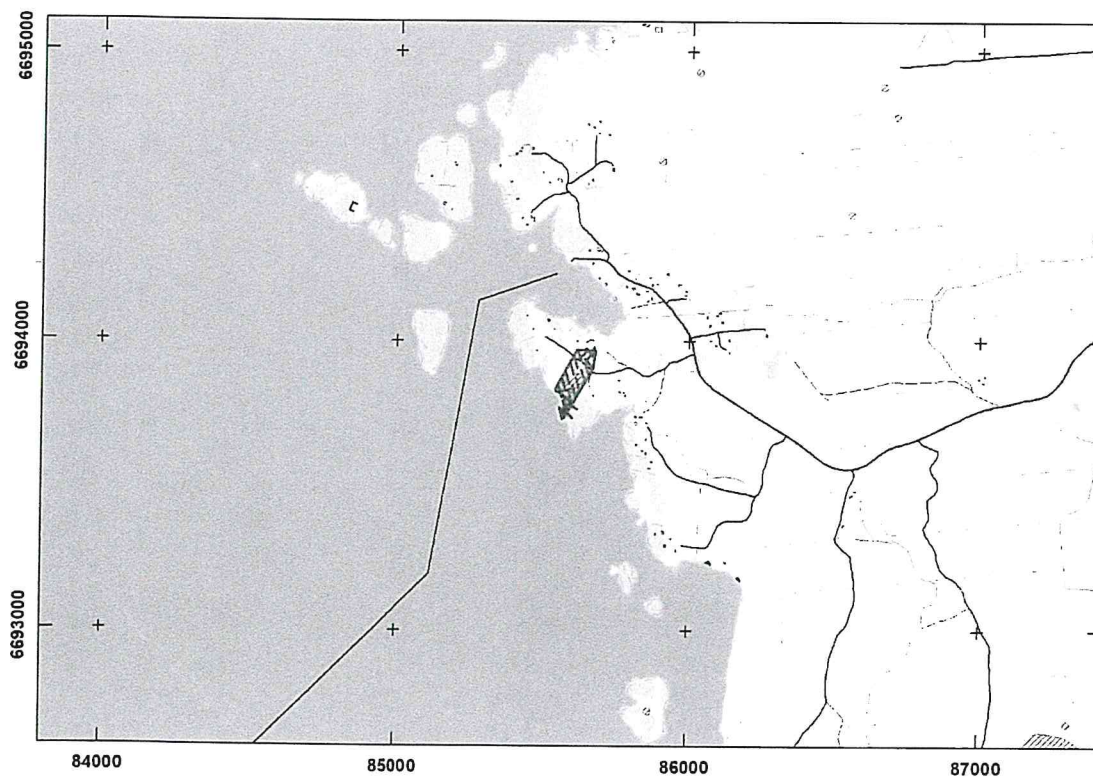
Ärende: Arkeologisk besiktning inför fastställande av gränser för fast fornlämning

Kommun: Eckerö

By: Torp

Fornl. nr. Ec 7.17

Uppdrag: 2021-027

Figur 1. Utdrag från grundkartan med besiktningsområdet i lila. I skala 1:25 000.

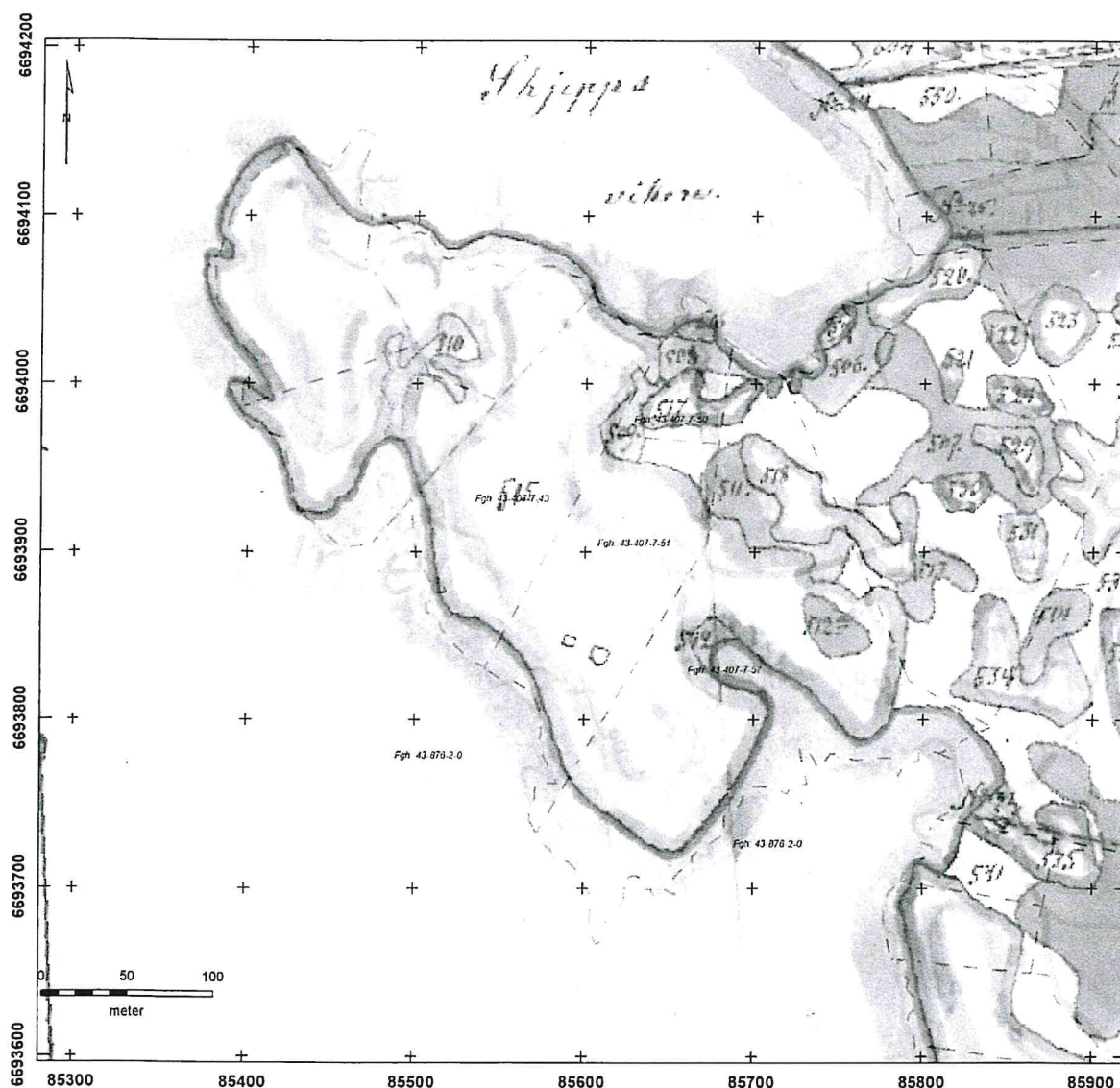
BAKGRUND

Ålands landskapsregerings kulturbyrå har, som ett led av utredningen inför fastställande av gränser för fast fornlämning Ec 7.17 i Torp, Eckerö kommun valt att utreda gränserna för fast fornlämning Ec 7.17. Fornlämningen ligger på fastigheten 43-407-7-51 Saltugnen i Torp, Eckerö kommun.

Fast fornlämning Ec 7.17 består enligt fornminnesregistret av fyra husgrunder fördelat i två grupper, där två är grunderna av ett saltsjuderi med ibland 3 meter höga murar av ohuggen sten. De ska vara delvis söndersprängda efter andra världskriget. Norr om dessa ligger ytterligare två husgrunder av huggen sten med rester av murbruk och tegel. I dessa finns lämningar av en eldstad. Lämningarna ligger på udden "Holmen" väster om Pannviken och söder om Skeppsviken.

I samband med en provrutsundersökning som genomfördes 2010 (Band 2010) identifierades lämningarna och numrerades, samma numrering används i denna rapport. Provundersökningen genomfördes för att ta reda på om det fanns arkeologiska lämningar mellan saltugnarna som skulle kunna hindra ett eventuellt byggande av en spång eller motsvarande mellan ugnarna.

Det första kända omnämmandet av saltugnarna är i Stefan Lövings dagbok. Den 12/8 1716 skriver han att han hade tagit sig från Grisslehamn mot Åland, men påträffat ryska skärbåtar och galejor vid

Figur 2. Historisk karta från 1863 med saltugnarna markerade överlagd grundkartan. Ej till skala.

”Saltbruket” och varit tvungen att återvända till Sverige (Nyberg 1986:86). Skeppsviksholmen är viken norr om Holmen med sjuderierna, och var den alternativa landningsplatsen till Storby när vädret inte tillät att man tog i land där. Vilket kan förklara varför det var just där som Löving ville ta i land. Den var vanligtvis skyddad och låg sannolikt utanför ryssarnas uppmärksamhet. I en muntlig kommentar den 24/5 2021 nämner antikvarie Marcus Lindholm att ryssarna 1716 inte fanns på den svenska sidan och att skärbåtarna, även om de kunde vara mellan 15–18 meter stora, var byggda för transport och inte för krigföring¹.

I sin bok *Skeppsvik – Ett litet fiskarsamhälle under 120 år* har Erik Sundberg refererat till Lövings dagbok, men även till Eric Tunelds *Geographie öfver Konungariket Sverige* från 1794 där avsnittet om Eckerö avslutas ”Söder ifrån Kyrkan vid Skepsviken, har tilförne varit Salt kokning av Hafsvattnet” men Sundberg påpekar även att Pannhusviken och Pannhusskatan ligger vid sjuderierna ”Pannhusen”. ”Panna” är ett ord för uppvärmningsanordning eller eldstad, och med tanke på att Pannviken ligger direkt söder om Holmen där saltsjuderierna ligger, bildar detta ett intressant samband (Sundberg 1989:15ff). Sundberg påpekar även att Torpbornas främsta exportvaror under 1700-talet var ved och salt strömming, vilket har givit ett incitament till att framställa eget salt. Han slår därför fast att saltsjuderierna troligen fanns redan på 1600-talet, men att Skeppsviken fungerat som hamn, då Pannviken varit allt för grund och oskyddad.

Sundberg hänvisar även till Fredric Wilhelm Radloffs verk *Om Ålands Landsskötsel och Näringsfång*, utgivet 1795. I detta verk framgår det att ”Vid Torps by i Eckerö Capell har på et ställe vid namn Skepsviken et Saltkokeri varit anlagt, och finnes ännu qvarlevor av bygnaden; men arbetet lär ej hafva betalt mödan” (Ibid. s.16). Sven Rinman beskriver i sitt uppslagsverk *Bergswerkslexicon* (1789) att i Östersjön innehåller ett skålpund vatten knappt ½ lod salt. I samma verk framgår det att det vid Östersjön endast är i Karleby man framställde salt för husbehov². Det är därför sannolikt att själva saltutvinningen var avslutad på 1790-talet, efter att ha varit i gång i över hundra år.

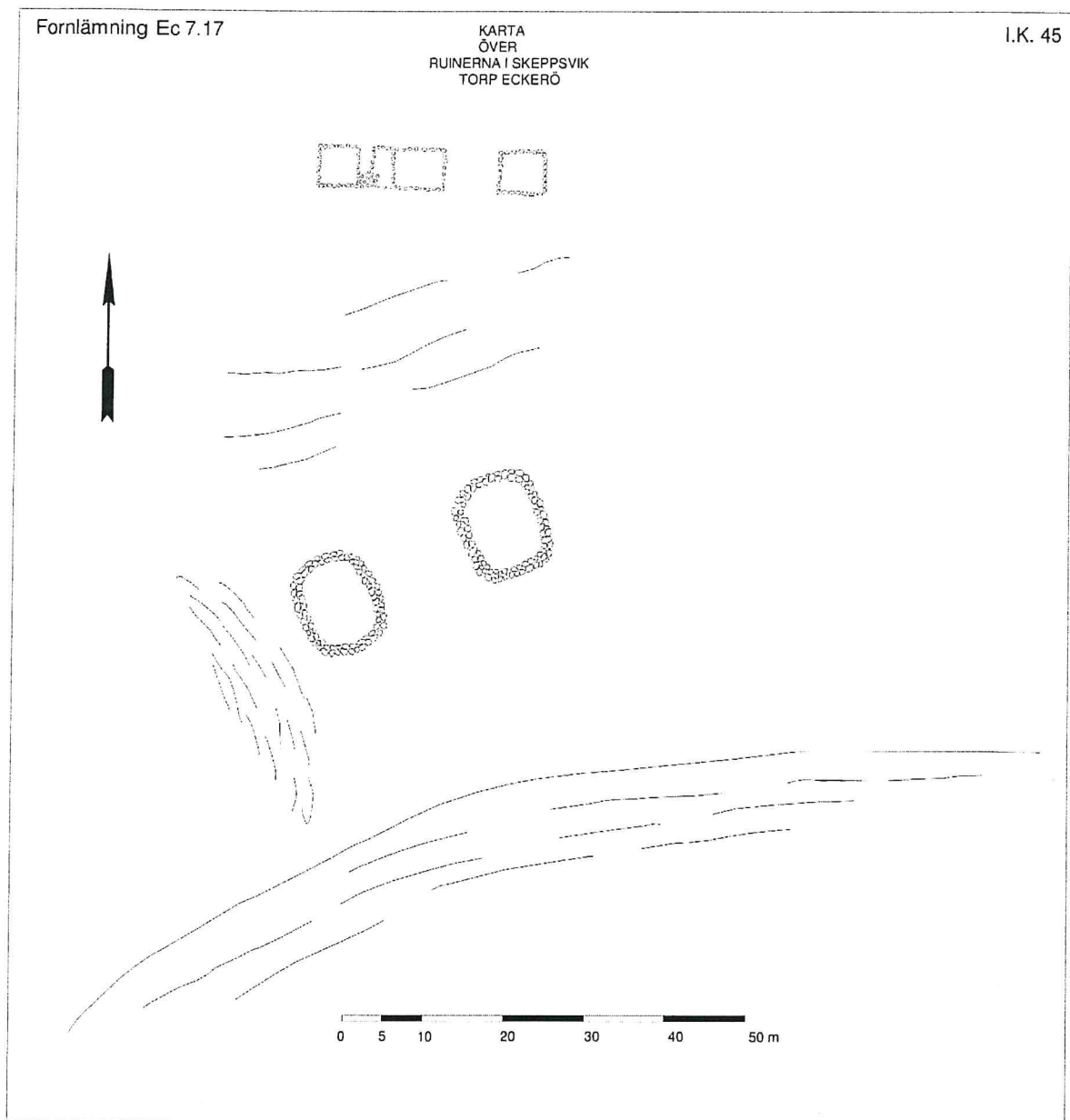
De första kartuppgifterna där saltsjuderierna är markerade är på storskifteskartan från 1863 (figur 2). Den första detaljkartan över lämningen upprättades 1926 av E.W Drake (figur 3).

Vid den arkeologiska besiktningen över fastigheten innefattade kart- och arkivstudier samt fältinventering. Kart- och arkivstudierna har främst genomförts i de digitala arkiven samt i GIS-miljö. Lantmäteriverkets LiDAR-data användes för att identifiera eventuella forn- och kulturlämningar inom undersökningsområdet. Digitala mätdata användes både till att undersöka områdets topografi och för att ta fram eventuella avvikelser som genom olika skuggbilder från laserdata kan avslöja eventuella forn lämningar³.

¹ Antikvarie Marcus Lindholm, personlig kommentar den 24 maj 2021

² https://www.jernkontoret.se/sv/om-oss/biblioteket/bergswerkslexicon/bwl_h/ (24/5 2021)

³ Punkttätheten i LiDAR-materialet är minst 0,5 pkt/1 m². Visualiseringsanalys av LiDAR-data gjordes med Relief Visualization Toolbox redovisad i Kokali et al. 2011 och Zakšek et al. 2011.

Figur 3. IK45. Karta över ruinerna i Skeppsvik Torp Eckerö. E.W Drake 1926. Ej till skala.

BESIKTNINGEN

Som underlag för denna besiktningsrapport ligger undersökningsrapporten från 2010 (Band, 2010), samt platsbesök 2016, den 3/11 2020 och den 25/5 2021.

Området söktes systematiskt genom och påträffade anläggningar dokumenterades i ord, bild. Lämningarna mättes in 2016 med högprecisions-GPS av märket Trimble GeoXH.

Anläggningarna som utgör fast fornlämning Ec 7.17 är numrerade efter 2010 års besiktning.

Ec 7.17

Anläggning 1 – Saltugn

Läge	Y 6 693 840	X 85 587	Z 3,9
Antal	1	Datering	1600-tal
Form och storlek	Rektangulär; 15,4 x 11,7 x 2.5 meter		
Beskrivning	Rektangulär husgrund i NO-SV riktning. Tydliga vallar runt om. Rasmassor på insidan av grunden.		
Kommentar	Saltugn, Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från sydväst. Foto Å210525_03.JPG.

Anläggning 2 - Saltugn

Läge	Y 6 693 823	X 85 607	4,3
Antal	1	Datering	1600-tal
Form och storlek	Rektangulär; 17,7 x 13,3 x 2 meter		
Beskrivning	Rektangulär husgrund i NO-SV riktning. Tydliga vallar runt om. Rasmassor på insidan av grunden.		
Kommentar	Saltugn, Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från ost. Foto Å210525_04.JPG.

Anläggning 4 - Husgrund

Läge	Y 6 693 860	X 85 586	Z 3,9
Antal	1	Datering	
Form och storlek	Rektangulär; 9 x 6,8 x 1 meter		
Beskrivning	Rektangulär husgrund i NO-SV riktning. Ligger i en mindre klyfta i berget. Mot SO syns syllstenarna nästan från bergskant till bergskant. Mot NO finns det resterna av ett möjligt spisröse.		
Kommentar	Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från nordost. Foto Å210525_07.JPG.

Anläggning 6 - Sjomärke

Läge	Y 6 693 857	X 85 577	Z 5,2
Antal	1	Datering	Sentida
Form och storlek	Avlång; ca 6,4 x 3 x 0,3 meter		
Beskrivning	Sjomärke som raserats i öst-västlig riktning.		
Kommentar	Ligger utanför Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från sydsydväst. Foto Å210525_05.JPG (beskuren).

Anläggning 7 - Husgrund

Läge	Y 6 693 876	X 85 619	Z 5,2
Antal	1	Datering	
Form och storlek	Rektangulär; 18 x 9,4 x 1 meter		
Beskrivning	Husgrund i öst-västlig riktning. Uppbyggd av huggen sten. Inslag av tegel och murbruk kan ses.		
Kommentar	Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från nordväst. Foto Å210525_09.JPG (beskuren).

Anläggning 8 - Husgrund

Läge	Y 6 693 877	X 85 637	Z 5,4
Antal	1	Datering	
Form och storlek	Kvadratisk; ca 6 x 6 x 0,4 meter		
Beskrivning	Husgrund. Uppbyggd av natursten. Kraftigt överväxt. Svårt att identifiera alla stenar		
Kommentar	Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

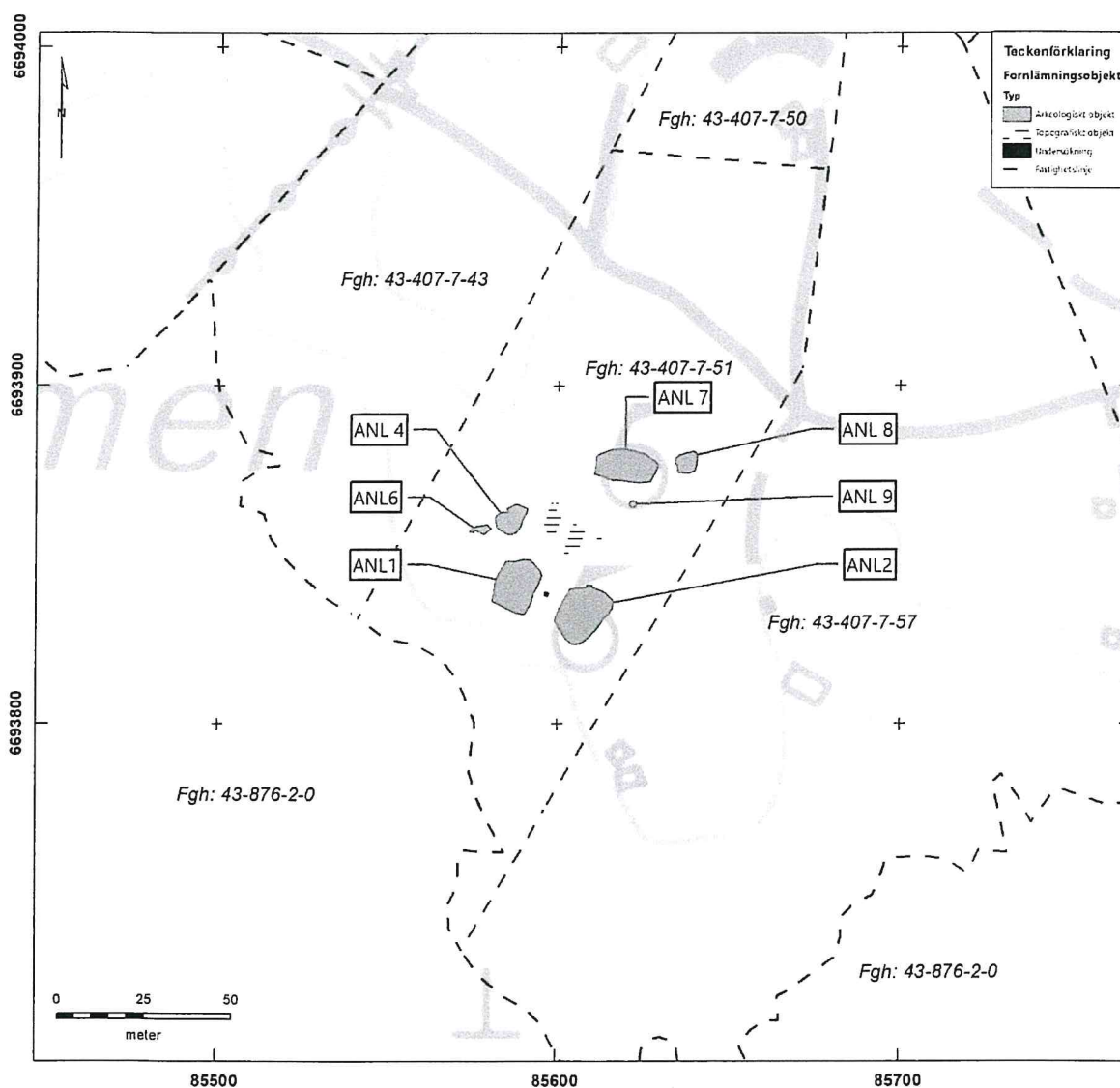
Översiktsbild från nordost. Foto Å210525_11.JPG.

Anläggning 9 - Brunn

Läge	Y 6 693 864	X 85 621	Z 4,2
Antal	1	Datering	
Form och storlek	Rund; ca 2 meter i diameter, 0,8 meter djup		
Beskrivning	Tydligt, grävd sänka i sten- och bergsbunden mark.		
Kommentar	Ec 7.17		
Förslag till skyddsåtgärder	Fast fornlämning		

Översiktsbild från nordväst. Foto Å210525_10.JPG (beskuren).

Figur 4. Översiktskarta den berörda fastigheten och fast fornlämning Ec 7.17's utbredning. Skala 1:2 000.

RESULTAT

Inför fastställande av gränserna för fast fornlämning Ec 7.17 i Torp, Eckerö kommun, genomförde Ålandslandskapsregerings kulturbyrå en besiktning av fastighet 43-407-7 Saltugnen, som fornlämningen ligger på.

Fastighet 43-407-7-51 Saltugnen, ligger på Holmen, söder om Skeppsviken och just nordväst om Pannviken i Torp, Eckerö kommun. Fastigheten går i nordost-sydvästlig riktning och delas i den norra delen av vägen Skeppsviksholmen. Söder om vägen sluttar fastigheten ner mot havet i sydväst, där saltugnarna med tillhörande grunder ligger.

Ec 7.17 utgörs av fem husgrunder och en brunn, uppdelade i två grupper med sankmark mellan (figur 4).

Den första gruppen, bestående av saltugnarna, objekt 1 och 2, ligger 20 respektive 40 meter från dagens strandlinje. 8 meter norr om saltugn 1 ligger ännu en husgrund, objekt 4, i en mindre klyfta i en bergsvägg mot väster. I husgrunden finns antydning till ett spisröse. Intill objekt 4 ligger ett utrasat sjömärke, vilket inte bedöms tillhöra Ec 7.17

Den andra gruppen ligger 22 meter nordost om objekt 4 och består av två grunder och en möjlig brunn (figur 3). Objekt 7 har tydliga syllstenar mot väst och norr samt resterna av ett möjligt spisröse i sig. I övrigt är lämningen kraftigt överväxt. Anläggning 8 är helt överväxt vilket gjorde identifieringen svår vid platsbesöket den 25/5 2021, men den påträffades och identifierades 2010.

Av historiska källor, lantmäteriets LiDAR-data och lantmäteristyrelsens renoverade kartor finns saltugnarna omnämnda redan 1716, men att namnet tyder på att sjuderierna varit i bruk redan tidigare, med möjlig härledning till 1600-talet. Troligen har utvinnandet av salt avslutats under den senare delen av 1700-talet. Saltsjuderierna omnämns åter i skrift 1795, men då i historiska termer. Första kartbelägget för ugnarna finns på storskifteskartan som upprättades 1863, men omnämns inte i den *notarie explicita* som finns med kartan. Första detaljkartan över saltugnarna upprättade 1926 av E.W Drake som hade gjort en genomgång av förhistoriska lämningar i Eckerö. Redan då ansågs lämningarna av sådan vikt att de klassades som fornlämningar.

Besiktningen 2021 visar att det befintliga fornlämningsområdet kan minskas, och i bilaga 2 redovisas förslag på ny utbredning.

Antikvarie Daniel Anderberg
Jomala, den 26 maj 2021

KÄLLFÖRTECKNING

Personliga kommentarer

Antikvarie Marcus Lindholm, den 24 maj 2021

Internetkällor

https://www.jernkontoret.se/sv/om-oss/biblioteket/bergverkslexicon/bwl_h/ (24/5 2021)

Arkivkällor

Ålands museum

Band, Lara, 2010, *Provundersökning. Fornlämning Ec 7.17. Eckerö Torp, fgh 7:51*

Riksarkivet, Helsingfors

Lantmäteristyrelsen; Lantmäteristyrelsens renoverade kartor (LSA).

Litteratur

Kokalj, Ž; Zakšek, K. and Oštir, K. 2011. Application of Sky-View Factor for the Visualization of Historic Landscape Features in Lidar-Derived Relief Models. *Antiquity* 85 (327): 263–273.

Nyberg, Folke (red.), 1986, *Stefan Löfvings dagbok 1689–1720*, Tryckeri och Tidnings AB, Borgå

Radloff, Wilhelm 1795: *Beskrifning öfver Åland, Åbo*. (Facsimilupplaga 1968, Mariehamn)

Sundberg, Erik, 1989, *Skeppsvik – Ett litet fiskarsamhälle under 120 år*, Mariehamn

Zakšek, K.; Oštir, K. and Kokalj, Ž. 2011. Sky-View Factor as a Relief Visualization Technique. *Remote Sensing* 3: 398–415.

Bilaga 1. Förteckning över digitala foton

Filnamn	Rubrik/namn	Tagits ifrån	Fotograf	Anteckningar
Å210525_01	Anläggning 1	SV	Daniel Anderberg	Saltugn
Å210525_02	Anläggning 2	S	Daniel Anderberg	Saltugn
Å210525_03	Anläggning 1	NO	Daniel Anderberg	Saltugn
Å210525_04	Anläggning 2	O	Daniel Anderberg	Saltugn
Å210525_05	Anläggning 4	SSV	Daniel Anderberg	Husgrund
Å210525_06	Anläggning 6	S	Daniel Anderberg	Raserat sjömärke
Å210525_07	Anläggning 4	NO	Daniel Anderberg	Husgrund
Å210525_08	Anläggning 7	NV	Daniel Anderberg	Husgrund
Å210525_09	Anläggning 7	V	Daniel Anderberg	Husgrund
Å210525_10	Anläggning 9	NV	Daniel Anderberg	Brunn
Å210525_11	Anläggning 8	NO	Daniel Anderberg	Husgrund

Bilaga 2. IK45:2

IK 45:2

Ec 7.17

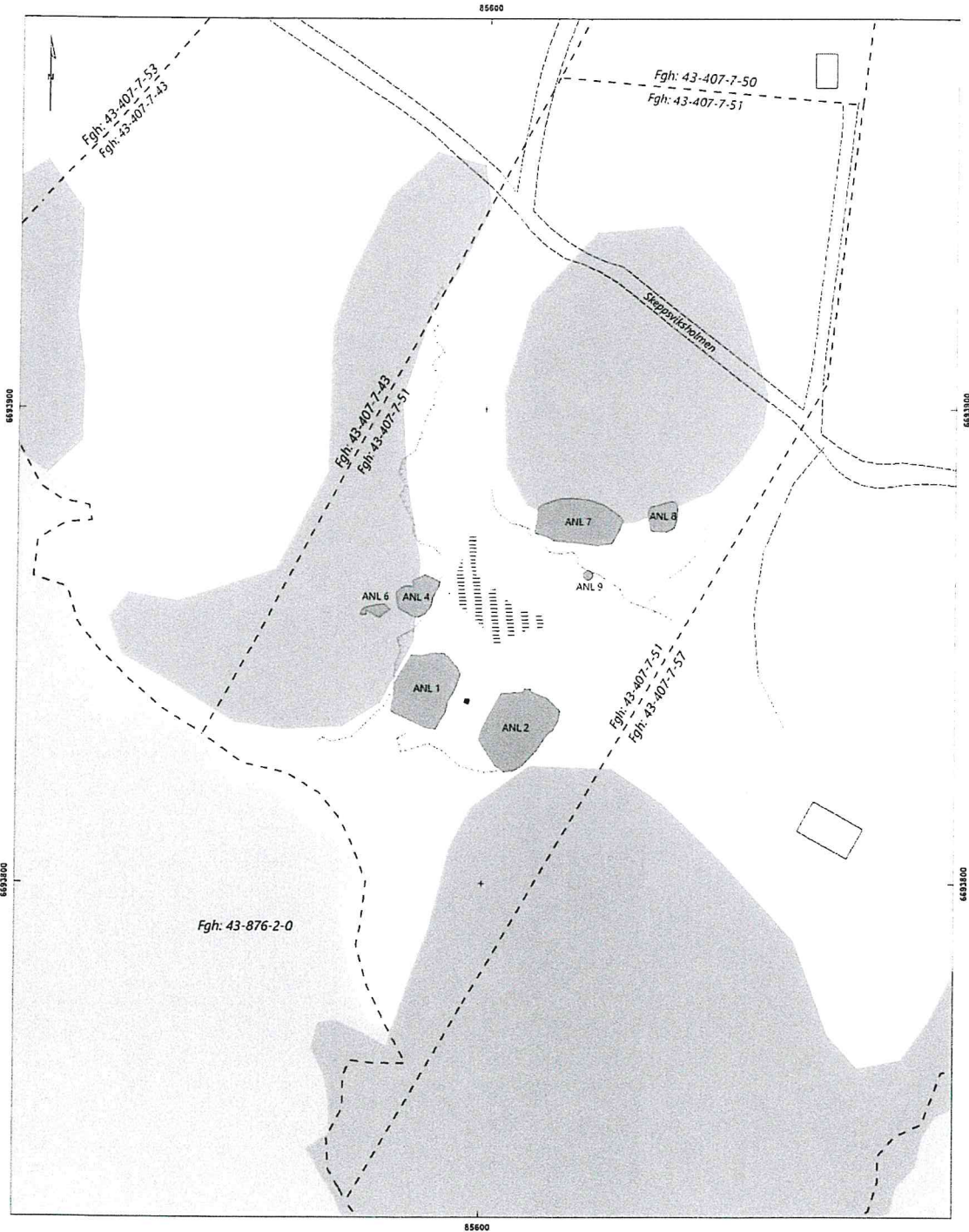
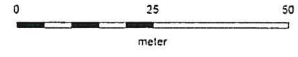
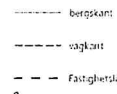
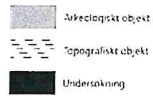
Torp, Eckero

Arkeologisk besiktning 2021

Oversiktskarta

Skala 1:750

ETRS-TM35FIN, N2000

TILL ÅLANDS LANDSKAPSREGERING

UTSAGA

Ärendenr: ÅLR 2021/4172

Avgivare av utsagan: Daniel Stefan Karlsson

Ombud och processadress:

VH Bertil Zetter
Åbolands Rättstjänst Ab
Tavastgatan 28, 20700 ÅBO
Tel: 02 2322 199
E-post: bertil.zetter@juridic.net

Ärende: Fastställande av gränser för fornlämning Ec 7.17

YRKANDEN

1. Karlsson yrkar i första hand att ärendet till följd av lis pendens lämnas därhän utan vidare handläggning.
2. Karlsson yrkar i andra hand att gränsen för den aktuella fasta fornlämningen bestäms så att endast de fyra gamla husgrunderna omfattas av fornminnet medan övriga områden inte omfattas, varvid gränserna för fornminnet bestäms på det sättet som med gul färg har markerats på bifogade karta.
3. Karlsson yrkar att Ålands landskapsregering ersätter hans kostnader i detta ärende jämte i räntelagen avsedd dröjsmålsränta räknat från en månad från avgörandet i detta ärende.

GRUNDER

1. Lis pendens

Karlsson har hos Landskapsregeringen anhållit om rubbning av den aktuella fornlämningen som är belägen på hans fastighet. Landskapsregeringen har avslagit hans ansökan genom sitt beslut 6.9.2019. Karlsson har därefter i enlighet med anvisningen i beslutet hos Landskapsregeringen anhållit om ersättning. Landskapsregeringen har avslagit hans ansökan 3.4.2020. Karlsson har i enlighet med den anvisning som har givits i båda besluten anhängiggjort en talan i Ålands tingsrätt i vilken han yrkar på i 12 § 2 mom. LL om fornminnen avsedd ersättning. Ärendet är anhängigt i tingsrätten.

Det i tingsrätten anhängiga ärendet innebär att samma ärende inte kan prövas eller på annat sätt handläggas i landskapsregeringen (lis pendens). Lis pendens förhindrar prövning tills ärendet har avgjorts genom laga kraft vunnet avgörande. Därför kan ärendet inte handläggas i Landskapsregeringen.

Det är logiskt att utgå från att det i tingsrätten anhängiga ärendet innebär lis pendens i förhållande till det nu i Landskapsregeringen aktuella ärendet. Det skulle vara ytterst opraktiskt att tänka sig att Landskapsregeringen skulle kunna fatta ett sådant beslut i samma ärende som har betydelse för avgörandet av ersättningsärendet i tingsrätten. Ett sådant beslut skulle kunna påverka förutsättningarna för avgörandet av ärendet i tingsrätten. Tingsrätten bör kunna utgå från att det beslut som utgör grund för rättegången i tingsrätten inte ändras medan rättegången pågår.

2. Fornlämningens gränser

Fornlämningen består enligt beskrivningen i Landskapsregeringens fornlämningsregister av fyra bebyggelselämningar (husgrunder) fördelade i två grupper.

Fornlämningen är i fornlämningsregistret beskriven på följande sätt:

Fördelat i två grupper. Två av grunderna utgör resterna av ett saltsjuderi som funnits på platsen. De ligger ca 50 m från havsstranden. Murarna är uppförda av ohuggen sten. Ca 50 m N om dessa finns ytterligare två husgrunder, uppbyggda av huggen sten.

De i fornminnesregistret avsedda fornlämningarna har markerats (av Karlssons ombud) på bifogade kartsnitt (bilaga 1) med gul färg (blå kantlinje).

Fornlämningarna utgör i en lekmanns ögon stenhögar. Mellan dessa stenhögar finns fastighetens enda logiska och goda byggplats.

De gamla grunderna kan skyddas på ett tillräckligt sätt genom att själva grunderna (stenhögar) skyddas. Det föreligger inget behov av mer omfattande skyddsåtgärder. Markområdet mellan grunderna behöver inte skyddas. De övriga objekten som har markerats på den karta som bifogats hörandebrevet, utgör inte fornlämningar eftersom de inte ingår den beskrivning som har intagits i fornlämningsregistret.

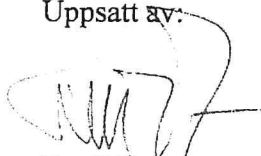
Omfattningen av fornlämningen bör därför begränsas på det av Karlsson yrkade sättet så att den inte föranleder honom som markägare större förfång eller men än det som är absolut nödvändigt. Genom detta skulle det vara möjligt att bygga ett hus mellan fornlämningarna. Menet av fornlämningarna för markägaren skulle då begränsas.

Fornlämningens areal har i tidigare beslut av Landskapsregeringen konstaterats vara endast ca 1 000 kvadratmeter. Detta har konstaterats i Landskapsregeringens beslut 6.9.2019 (bilaga 2) och 3.4.2020 (bilaga 3). De facto utgör den sammanlagda arealen av de fyra husgrunderna mindre än 1 000 kvadratmeter.

Åbo, den 14 juni 2021

DANIEL KARLSSON

Uppsatt av:

Bertil Zetter,

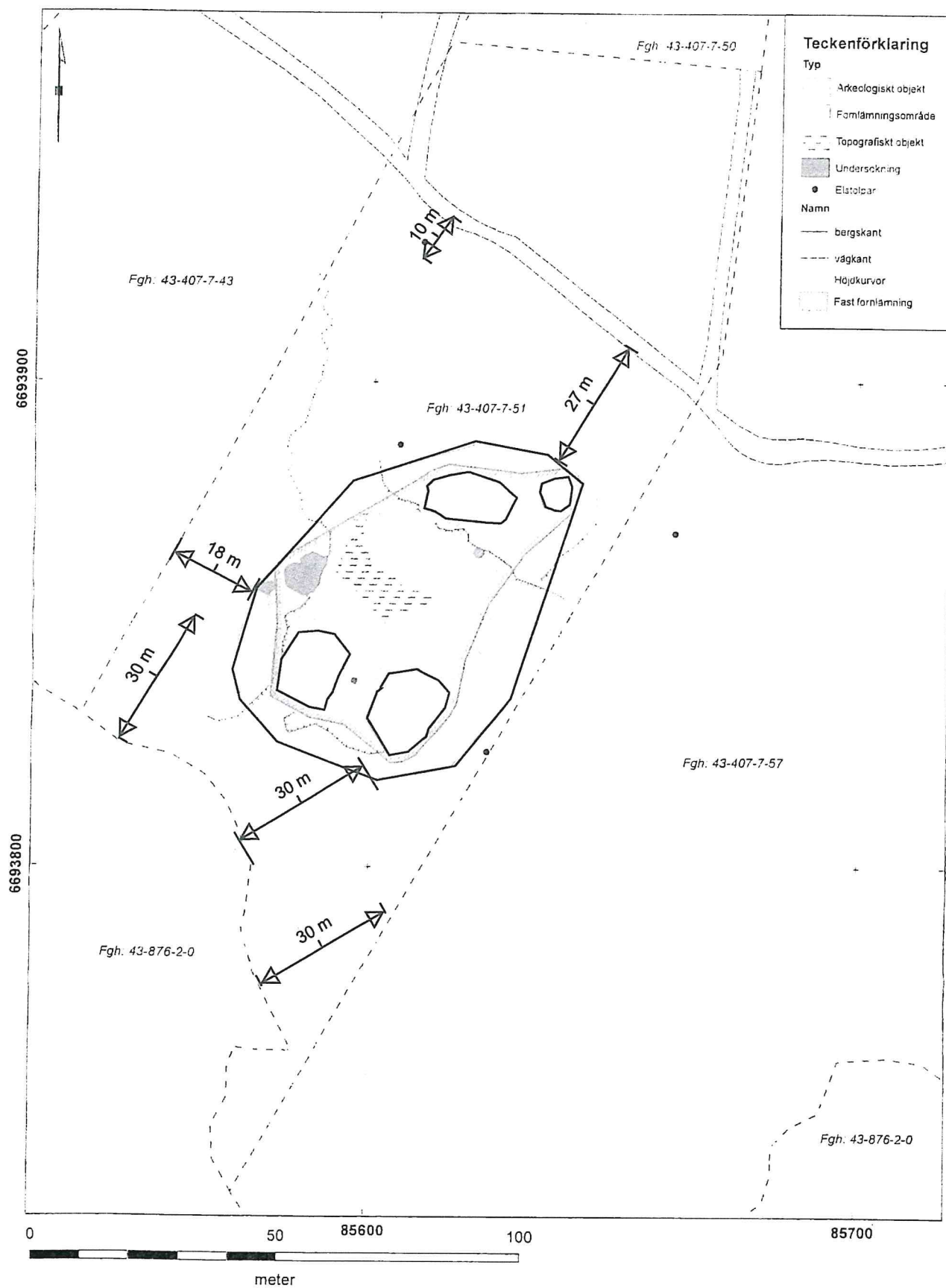
Vicehäradshövding, Åbo

Bilagor:

1. Kartskiss
2. Landskapsregeringens beslut 6.9.2019
3. Landskapsregeringens beslut 3.4.2020

Karta över fast fornlämning Ec 7.17

Baserad på högprecisionsinmätning gjord 2016

Dokumentnamn	Nr	Sidnr
BESLUT	141 U3	1 (3)
Datum	Dnr	
6.9.2019	ÅLR 2019/2353	

14 oktober 2019
= laga kraft

Enligt sändlista

Ärende
**ANSÖKAN OM RUBBANDE AV FAST
 FORNLÄMNING EC 7.17 I ECKERÖ TORP**

Ärende

Sökanden har den 18.3.2019 anhållit av Ålands landskapsregering om tillstånd att undanröja den fasta fornlämningen Ec 7.17 i Torp. Eckerö kommun. För det fall landskapsregeringen avslår ansökan om rubbande har sökanden ansökt om 90 000 i euro i ersättning

Sökanden:

Daniel Karlsson genom ombud jur.kand. Marcus Måtar. Cityjuristerna Ab.

Beslut

Landskapsregeringen avslår er ansökan om rubbande av fast fornlämning Ec 7.17. Sökandens ersättningstalan avvisas som för tidigt väckt.

Motivering

Landskapsregeringen konstaterar att det önskade ingreppet berör en fast fornlämning som är skyddad av 1 § och 2 § 5 punkten i landskapslag (1965:9) om fornminnen (nedan fornminneslagen).

Landskapsregeringen konstaterar vidare att fornlämningen utgörs av resterna av Ålands enda saltsjuderi. Fornlämningen består av resterna av byggnader för framställande av salt ur havsvatten och är de enda av sitt slag på Åland. Utöver att detta gör fornlämningen unik, så representerar den en viktig del av Ålands historia samt som en symbol över ålänningarnas uppfinningsrikedom och företagsamhet.

Landskapsregeringen konstaterar också att fornlämningen, som idag ligger cirka 30 meter från stranden, är känd från historiska källor från 1600-talet. Utöver grunderna för själva saltsjuderierna består fornlämningen även av husgrunder efter byggnader som tillhört anläggningen. Dessa ligger i sin tur cirka 30 meter norr om saltsjuderierna.

Enligt antikvariska bedömningar gjorda av Ålands landskapsregering är denna lämning unik och bör bevaras.

I inlämnad ansökan om rubbande av fasta fornlämning framgår att sökanden anser att fornlämningens läge omöjliggör ett förverkligande av planen att bygga ett ändamålsenligt boende inom fastigheten Saltugnen 43-407-7-51.

Ålands landskapsregering begärde den 3.6.2019 den sökande om en komplettering till sin rubbningsansökan från vilken det skulle framgå den sökandens planer för placering av byggnader inom fastigheten och motivering till varför alternativa placeringar av byggnader enligt sin utsago ej skulle gå att genomföra.

Komplettering anlände till landskapsregeringen den 12.7.2019. I kompletteringen visar den sökanden på en karta sina planer över placering av byggnader på fastigheten och framhåller att alternativa och attraktiva byggnadsplatser inte finns på övriga delar av fastigheten.

Platsen till de planerade åtgärderna berör det som i fornlämningsregistret klassas som fast fornlämning, som är fredad från alla ingrepp enligt 1 § i fornminneslagen.

Enligt sökanden medför Ålands landskapsregerings åtgärdsprogram för Ålands landskapsregerings funktionshinderspolitik år 2017–2020 rätt för sökanden att få anpassa sin boendemiljö så att den blir tillgänglig för honom. Landskapsregeringen konstaterar att åtgärdsprogrammet inte är ett juridiskt bindande instrument som medför rättigheter eller skyldigheter för den enskilda individen.

Landskapsregeringen konstaterar att fornlämningens belägenhet är utmärkt på den officiella grundkartan. Fastighetens totala yta är ca 14 000 m². Fornlämningen täcker en yta på ca 1000 m² vilket utgör 7 % av fastighetens totala yta.

Landskapsregeringen ser ingen anledning till att de önskade byggnaderna inte kan placeras på andra platser inom fastigheten så att byggnaderna kan anpassas till den fasta fornlämningen. Landskapsregeringen konstaterar därmed att fast fornlämning Ec 7.17 inte orsakar oskäligt stor olägenhet i förhållande till sin betydelse.

Den sökanden har redan den 3.5.2012 anhållit om rubbning av fast fornlämning Ec 7.17. Denna anhållan avslogs även då (beslut 70 U4, dat. 2.5.2013) baserat på det faktum att lämningen är unik och den enda av sitt slag på Åland.

Ersättningstalan

Enligt 12 § i fornminneslagen har sökanden, för det fall att landskapsregeringen avslår ansökan om rubbning av fast fornlämning som orsakar sökanden olägenhet som inte är ringa, rätt till full ersättning av landskapet. Enligt nämnda bestämmelsen ska en ansökan om ersättning inlämnas till landskapsregeringen inom sex månader från den dag landskapsregeringens beslut att avslå en ansökan om att rubba fornlämningen vann laga kraft. Sökandens talan om ersättning avvisas således som för tidigt väckt.

Tillämpade lagrum

1. 2 11 och 12 § landskapslag (1965:9) om fornminnen

Övrigt

Er kontaktperson hos kulturbyrån är antikvarie Daniel Anderberg.

Ändringssökande

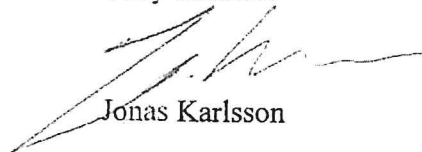
Besväransvisning bifogas.

Minister

Tony Asumaa

Vik. Enhetschef

Jonas Karlsson

FÖR KÄNNEDOM:

Museiverket
PB 913, 00101 Helsingfors

SÄNDLISTA:

Juridiskt ombud Marcus Måtar, Cityjuristerna Ab Stora­gatan 4
22100 Mariehamn

Fastighetsägare till fastigheten 43-407-7-51, Saltugnen

Dokumentnamn	Nr	Sidnr
BESLUT	42 U3	1 (3)
Datum	Dnr	
3.4.2020	ÅLR 2020/727	

Cityjuristerna Ab
Storagatan 4
22100 MARIEHAMN

Postat 14. 04. 2020

Kontaktperson
Överantikvarie Jonas Karlsson

Ärende
**ANSÖKAN OM ERSÄTTNING GÄLLANDE FAST
FORNLÄMNING EC 7.17 I ECKERÖ TORP**

Ärende

Sökanden Daniel Karlsson har den 23 januari 2020 genom sitt ombud jur.kand Marcus Måtar vid Cityjuristerna Ab anhållit hos landskapsregeringen om ersättning för den fasta fornlämningen Ec 7.17 Ab med stöd av 12 § 1 mom. i landskapslag (1965:9) om fornminnen. Det ansökta beloppet är 90 000 euro.

Beslut

Landskapsregeringen avslår er ansökan om ersättning.

Motivering

Landskapsregeringen har den 6 september 2019 avslagit sökandens ansökan om rubbning av fast fornlämning Ec 7.17 på fastigheten Saltugnen 43-407-7-51 i Torp, Eckerö (141 U3, ÅLR 2019/2353). Landskapsregeringen konstaterade i sitt beslut att fornlämningen utgörs av resterna av Ålands enda saltsjuderi och är därmed unik. Vidare framhöll landskapsregeringen att det med hänsyn till fastighetens totala yta är möjligt att genomföra sökandens planer på fastigheten utan att rubba den fasta fornlämningen. Därmed konstaterade landskapsregeringen att fast fornlämning Ec 7.17 inte orsakar oskäligt stor olägenhet i förhållande till sin betydelse.

Enligt 12 § 1 mom. i landskapslagen (1965:9) om fornminnen har sökanden, för det fall att landskapsregeringen avslår ansökan om rubbning av fast fornlämning som orsakar sökanden olägenhet som inte är ringa, rätt till full ersättning av landskapet. Enligt nämnda bestämmelsen ska en ansökan om ersättning inlämnas till landskapsregeringen inom sex månader från den dag landskapsregeringens beslut att avslå en ansökan om att rubba fornlämningen vann laga kraft. Landskapsregeringens beslut vann laga kraft 15.10.2019. Landskapsregeringen konstaterar därmed att sökandens ansökan om ersättning inlämnats inom i lagen angiven tidsram.

Landskapsregeringen konstaterar att fornlämningens belägenhet, så som den är utmärkt på den officiella grundkartan, täcker en yta på ca 1000 m², vilket utgör endast 7 % av fastighetens totala yta. Detta medför enligt landskapsregeringen att det finns gott om möjligheter att förverkliga sökandens planer på byggnation inom fastigheten utan att göra ingrepp i den fasta fornlämningen Ec 7.17. Enligt landskapsregeringens bedömning orsakar fast fornlämning Ec 7.17 således ingen olägenhet för sökanden.

Landskapsregeringen kan inte vid bedömningen av olägenheten ta hänsyn till sökandens eventuella ovetskap om fornlämningens förekomst vid tidpunkten för fastighetsförvärvet. De nu aktuella fornlämningarna är väl synliga konstruktioner ovan jordytan och utgör således en omständighet som sökanden måste ha antas känt till vid tidpunkten för fastighetsförvärvet. Vad beträffar den tidigare överlåtelsen år 1998 mellan sökandens föräldrar och dåvarande fastighetsägaren konstaterar landskapsregeringen att yrkanden gällande omständigheter som begränsar nyttjandet av fastigheten ska riktas till den tidigare fastighetsägaren och/eller fastighetsförmedlaren i enlighet med bestämmelserna i jordabalken (FFS 540/1995).

Tillämpade lagrum

1 och 12 § i landskapslag (1965:9) om fornminnen

Ändringssökande

Ett beslut som landskapsregeringen fattat med stöd av landskapslag (1965:9) om fornminnen kan avseende lagligheten överklagas hos högsta förvaltningsdomstolen, besväransvisning bifogas.

Enligt 12 § 2 mom. i landskapslag (1965:9) om fornminnen ska talan om ersättning väckas vid Ålands tingsrätt inom ett år från det att landskapsregeringens beslut att avslå ansökan om ersättning vann laga kraft.

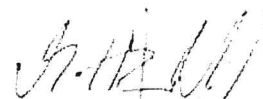
Delgivning

Detta beslut delges ombudet Marcus Måtar vid Cityjuristerna Ab bevisligen per post mot mottagningsbevis i enlighet med 55 § 1 mom. och 51 § 3 mom. i förvaltningslagen (2008:9) för landskapet Åland.

Övrigt

Er kontaktperson hos kulturbyrån är Daniel Anderberg.

Minister

Annika Hambrüdd

Överantikvarie

Jonas Karlsson